

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Andrea Makišová

Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní 2

2013

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní

2

Andrea MAKIŠOVÁ

Bratislava 2013

OBSAH

ÚVOD	5
1 Organizačná forma vyučovania	6
1.1 Klasifikácia organizačných noriem	7
2 Vyučovacie metódy	9
2.1 Charakteristika niektorých didaktických metód	11
3 Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní	15
3.1 Región, v ktorom žijem	16
3.2 Kultúrne a historické pamiatky regiónu	18
3.3 Významné osobnosti regiónov Slovenska	19
3.4 Ľudové zvyky a tradície na Slovensku	22
3.5 Základná škola ako miesto oživovania a zachovávania tradícií	39
ZÁVER	41
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	42
PRÍLOHY	44

ÚVOD

V učebnom zdroji k akreditovanému programu *Regionálna výchova*, sme sa zamerali na formy a metódy vyučovania, obsahovo a vecne s dôrazom na región, na jeho významné osobnosti, ľudové zvyky a tradície, kultúrno-historické pamiatky, ale aj na školu, ktorá predstavuje nezastupiteľné miesto pri oživovaní a zachovávaní tradícií.

Naším cieľom bolo poskytnúť kompetentným pedagogickým zamestnancom dostatočný návod a podklady, ktoré prinášajú pomerne široké spektrum informácií, údajov a príkladov na využitie vo ich činnosti a príprave na realizovanie výučby so zameraním na región s jeho všetkými podstatnými súčasťami.

V prvých dvoch kapitolách sa zameriavame na organizačné formy vyučovania a vyučovacie metódy, ktorými môžu dosiahnuť lepšiu efektívnosť a účinnosť vyučovacieho procesu v predmete regionálna výchova.

V tretej kapitole sa venujeme metodickej orientácii s dostatkom obsahových údajov, informácií a príkladov aj na ich využitie v praxi na školách.

V kapitole o ľudových zvykoch a tradíciách uvádzame množstvo príkladov podľa jednotlivých ročných období aj s ich podrobným časovým, historickým, ale aj súčasným využitím či aplikáciou.

V poslednej kapitole práce (prednášky) sa zameriavame na základnú školu ako nenahraditeľný pilier oživovania a zachovávania tradícií regiónu, ale aj štátu.

1 Organizačná forma vyučovania

Organizačná forma vyučovania je časová jednotka zameraná na realizovanie vyučovacieho procesu (cieľa, obsahu, metód, prostriedkov), pričom sa uplatňujú a využívajú viaceré výchovno-vzdelávacie metódy, rešpektujú sa didaktické zásady a dochádza k vzájomnej interakcii učiteľ – žiak.

Organizačné formy vyučovania možno klasifikovať podľa:

- **počtu žiakov:** *frontálne* – formy hromadnej práce, *skupinové* – vyučovanie skupín žiakov (5 – 7 žiakov v skupine), *individuálne* – vyučovanie s jednotlivcami
- **dĺžky trvania:** *krátkodobé* – napr. vyučovacia hodina, *dlhodobé* – výlet, exkurzia
- **druhu a obsahu činnosti:** *teoretické vyučovanie*, *polytechnické vzdelanie*, *praktická činnosť*
- **organizovanosti:** *organizované*, *spontánne* – spravidla realizované samotnými žiakmi
- **aktivity žiakov:** *aktivizujúce* – napr. súťaže, kvízy, *pasívne* – napr. návštevy rôznych podujatí

Didaktické formy sa vyvíjali postupne. Základnou didaktickou formou je vyučovacia hodina, ktorá má presne vymedzený čas trvania (45 min.).

V klasickej škole sú žiaci rozdelení do tried podľa veku a stupňa vedomostí a pravidelný týždenný chod vyučovania im zabezpečuje rozvrh hodín.

Pri jeho zostavovaní treba prihliadať na špecifické požiadavky vyučovacích predmetov. Predmety náročnejšie na pochopenie je vhodné strieďať s menej náročnými. Po vyučovacích predmetoch náročných na zaťaženie svalstva (telesná výchova, pracovné vyučovanie) nemožno zaradiť predmety náročné na jemnú motoriku (písanie, kreslenie, rysovanie).

Za najefektívnejšiu sa pokladá 2. vyučovací hodina, potom 1. a 3. hodina neskôr aktivita výrazne klesá. Za najvýkonnejší deň sa považuje utorok, potom pondelok. Ku koncu týždňa aktivita klesá.

Efektívnosť vyučovacej hodiny možno dosiahnuť dodržiavaním nasledovných požiadaviek:

- ✓ Každá vyučovací hodina má mať presne stanovený didaktický cieľ.
- ✓ Štruktúru vyučovacej hodiny usporiada učiteľ s prihliadnutím na dosiahnutia maximálnej aktivity všetkých žiakov.
- ✓ Čas vyučovacej hodiny treba účelne využiť.

Najčastejšie používaným typom vyučovacej hodiny je zmiešaný typ vyučovacej hodiny.

1.1 Klasifikácia organizačných foriem

Vyučovací hodina z hľadiska:

- a) metodického postupu – základná, hodina besedy, hodina práce s knihou, ale aj hodina – exkurzia, vychádzka
- b) funkcie v systéme vyučovania – hodiny úvodné, hodiny preberania nového učiva, zhrňujúce, záverečné hodiny a výlety
- c) obsahu vyučovania

Formy skupinového vyučovania:

- a) hodina v málotriednej škole
- b) hodina s využitím princípov vnútornej diferenciacie
- c) hodina skupinového vyučovania

Formy individuálneho vyučovania:

- a) domáce úlohy
- b) individuálna výučba v jazykovom laboratóriu
- c) hodina samostatnej práce s učebnicou
- d) hodina samoučenia pomocou techniky
- e) hodina programového vyučovania

Formy mimoškolského vyučovania:

- a) hromadné
- b) skupinové
- c) individuálne

Efektivita vyučovacej hodiny:

- dodržiavať čas vyučovacej hodiny
- vecnosť v komunikácii so žiakmi (vylúčiť nadbytočné slová)-
- plynulosť z 1 časti hodiny do inej
- aktivita počas celej hodiny
- rešpektovať individuálne osobitosti žiakov

Domáca úloha: je písomné alebo praktické vypracovanie zadania mimo vyučovania

- možno ju skontrolovať klasicky (pozrieť, podpísať)
- alebo vzájomná kontrola úloh žiakmi

Skúšanie: ústne, písomné

- je zamerané na to, aby sa zistilo, čo žiak vie, čo sa naučil a čo nie
- prečo žiak učivo neovláda

Vychádzka: kratšia cesta konaná s cieľom osviežiť sa, zabaviť sa, poučiť sa – umožňuje poznávať predmety a javy, ktoré sú v blízkosti školy

Exkurzia: kolektívna náučná vychádzka – pripravovať ju treba s väčším časovým predstihom

Aby vychádzka a exkurzia splnili výchovno-vzdelávacie ciele, je potrebná:

- dôkladná príprava učiteľa
- dôkladná príprava žiakov
- využívať vhodné vysvetlenie, pôsobiť na žiakov výchovne, dbať na bezpečnosť

Výlet: na konci školského roka

Podľa prieskumov v rámci organizačných foriem výučby pri tradičných ľudových remeslách sa najviac využíva exkurzia, potom tvorivé dielne a beseda s remeselníkom a napokon vychádzka. Najmenší záujem je o detské tábory, jarmoky, výlety a vyučovaciu hodinu. V rámci sociálnych foriem výučby dosiahla bezkonkurenčne najvyšší podiel skupinová práca, individuálna práca bola o polovicu menšia a takmer zanedbateľný záujem bol o frontálnu formu.

2 Vyučovacie metódy

Pod pojmom vyučovacia metóda rozumieme spôsob zámerného usporiadania činnosti učiteľa a žiakov na dosiahnutie stanovených výchovno-vzdelávacích cieľov. Metóda je teda špecifickým didaktickým zásahom, ktorým môžeme usmerňovať vývoj osobnosti v zmysle cieľov edukácie aj v regionálnej výchove. Cieľom vyučovacej metódy je dosiahnuť maximálnu efektívnosť vo vyučovaní a trvalé požadované zmeny v osobnosti žiaka.

Za didakticky účinnú pokladáme vyučovaciu metódu, ak je:

1. *didakticky ekonomická* – prináša zmeny v osobnosti žiaka, keď vytvára vedomosti, zručnosti a návyky žiakov v krátkej dobe a s vynaložením najmenšieho úsilia zo strany učiteľa a žiaka. Zmeny navodené vyučovacou metódou majú byť relatívne trvalé, so širokým záberom na rozvoj osobnosti žiaka;
2. *primeraná obsahu vyučovania* – voľba metódy umožňuje rýchly prenos informácií, využíva aktivitu žiakov, moment objavnosti, pozorovanie, možnosť precvičovania a pod.
3. *adekvátne pre učiteľov* – zodpovedá skúsenostiam učiteľa, materiálnym podmienkam, komunikatívnym schopnostiam;
4. *formatívne účinná* – rozvíja nielen poznávacie procesy, ale aj procesy vôľové a citové, žiak sa učí samostatne študovať a pracovať, samostatne myslieť;
5. *výchovná* – vytvára žiadané povahové vlastnosti osobnosti, potrebné pre život;
6. *prirodzená* – učenie je prirodzené, metóda sa podobá životnej praxi, žiak prežíva poznávanie;
7. *rešpektuje systém vedy a poznania.*

Aby pedagóg správne pochopil význam výučbových metód a vedel ich primerane používať v praxi, musí poznať ich jednotlivé zložky:

- ✓ *motív, zmysel činností* – prečo zaradujeme určitú činnosť do edukačného procesu,
- ✓ *cieľ činností* – do úvahy sa berie výber metód so zreteľom na obsah,
- ✓ *plánovanie činností* – konkretizácia metód pre jednotlivé časti vyučovania,
- ✓ *operatívny obraz činnosti* – ako by malo vyzeráť konkrétne uplatnenie metódy,
- ✓ *spracovanie priebežných informácií*,
- ✓ *rozhodovanie* – ktoré metódy použiť,
- ✓ *kontrolu výsledkov činností* – či použité metódy boli vhodné,
- ✓ *korekciu ďalšieho používania výučbových metód*.

Didaktické metódy

A. HETERODIDAKTICKÉ METÓDY

- **Motivačné** (metódy usmerňujúce záujem o učenie) – motivačný rozhovor, rozprávanie učiteľa a žiaka
- **Expozičné** (metódy prvotného oboznamovania žiakov s učivom)
 - a) Výkladovo-ilustratívne:
 - verbálne*: monologické – prednáška, vysvetľovanie, rozprávanie, opis
 - dialogické – rozhovor, beseda, diskusia
 - názorné*: demonštračné – demonštrácia názorných pomôcok
 - pozorovania – na vychádzkach, exkurziách
 - b) Aktivizujúce a rozvíjajúce:
 - heuristické* – heuristický rozhovor
 - diskusné* – diskusia spojená s prednáškou, referátom, brainstorming (burza nápadov)
 - problémové* – problémový výklad, problémové vyučovanie
 - situačné* – riešenie konkrétneho prípadu, situácie
 - inscenačné a simulačné* – hranie konkrétnej situácie
 - didaktické hry* – pohybové hry
 - projektové* – projekty
 - výskumné* – prevažne samostatné riešenie úlohy spojené so získavaním podkladového materiálu a jeho vyhodnotením

- **Fixačné** (metódy opakovania a upevňovania učiva)
 - ✓ *reproduktívne* – rozhovor reprodukčný, precvičovací, upevňovací, zhrňujúci, kontrolný, konzultačný
 - ✓ *aplikačné* – riešenie úloh rôznych typov, praktických úloh, precvičovanie zručností
- **Diagnostické** (metódy hodnotenia, kontroly a klasifikácie)
 - ✓ *kontrolné* – preverovanie vedomostí a zručností ústne aj písomne
 - ✓ *klasifikačné* – hodnotenie vedomostí a zručností ústne aj písomne

Podľa vykonaných prieskumov k týmto metódam výučby v rámci tradičných ľudových remesiel najvýraznejšie výsledky dosiahla motivačná metóda a mnohonásobne menej metódy expozičná, fixačná a diagnostická.

B. AUTODIDAKTICKÉ METÓDY

- **Samostatná učebná činnosť**
 - a) verbálna
 - ústna* – druhy samostatnej práce, individuálne štúdium a reprodukcia poznatkov
 - písomná* – s doplňujúcou literatúrou, vypracovanie referátu, riešenie úloh a cvičení
 - b) názorná
 - aplikovaná* – využitie IKT techniky
 - c) prakticko-aplikačná
 - pozorovanie*
 - experimentovanie a modelovanie*
- **Diagnostické metódy**
 - a) kontrolné – vlastná alebo vzájomná kontrola výsledkov práce
 - b) sebahodnotiace – písomné a slovné

2.1 Charakteristika niektorých didaktických metód

Motivačné metódy

Majú pripraviť žiakov na aktívne osvojovanie učiva. Učiteľ motiváciou sústreďuje pozornosť na predmet učenia, aktivizuje poznávacie schopnosti žiakov a vyvoláva v nich túžbu učiť sa – naučiť sa.

Učenie je vždy potrebné motivovať, či ide o vysvetľovanie novej látky, alebo precvičovanie už osvojeného učiva. Žiak by nemal pracovať bez motivácie. Učiteľ motivuje žiakov už tým, že oznámi cieľ vyučovacej hodiny, upozorní žiakov, aký praktický význam majú nové poznatky v živote. Motivačné metódy sa rozdeľujú na **vstupné** a **priebežné**.

Vstupné motivačné metódy

- ✓ **motivačné rozprávanie** – citové a sugestívne slovné približovanie toho, o čom sa budú žiaci rozprávať
- ✓ **motivačný rozhovor** – učiteľ vedie so žiakmi rozhovor, pričom aktivizuje ich poznatky, skúsenosti
- ✓ **motivačná demonštrácia** – pomocou ukážky (obraz, film) vzbudzuje u žiakov záujem o poznávanú skutočnosť
- ✓ **problém ako motivácia** – na základe problému učiteľ upúta pozornosť žiakov a potom vysvetľuje učivo

Priebežné motivačné metódy

- ✓ **motivačná výzva** – učiteľ vyzve žiaka, aby urobil náčrtok do zošita
- ✓ **aktualizácia obsahu učiva** – učiteľ približuje a spája učivo s príkladmi zo života, s tým, čo žiakov zaujíma, a umožňuje im dopĺňať obsah učiva
- ✓ **pochvala, povzbudenie a kritika** – sú významnými prvkami motivácie. Ak majú plniť motivačnú úlohu, musí ich učiteľ využívať veľmi citlivo, pedagogicky taktne. Pomalšie pracujúcich žiakov treba pochváliť aj za drobnosti, čiastočné úspechy, povzbudiť ich do ďalšej práce. Tak ako s pochvalou, aj s kritikou treba narábať veľmi opatrne, v opačnom prípade stráca motivačný účinok. Používať nielen negatívnu kritiku, len na upozorňovanie nedostatkov, ale aj kritiku konštruktívnu a pozitívnu, aby žiak vedel, čo robí nesprávne

Expozičné metódy

- ✓ majú u žiaka zabezpečiť poznávanie nových pojmov a vzťahov medzi nimi

Monologické metódy

- ✓ **rozprávanie** – uplatňuje sa najmä na primárnom stupni vzdelávania,

zamerané je predovšetkým na city a fantáziu žiakov. Je založené na živom, farebnom, emocionálnom prezentovaní nového učiva. Využíva sa vtedy, ak učivo nie je náročné, ak má predovšetkým výchovné poslanie

- ✓ **opis** – prevláda v ňom funkcia vzdelávacia nad funkciou výchovnou
- ✓ **vysvetľovanie** – venuje sa pozornosť vzájomným súvislostiam. Využíva sa vtedy, keď je učivo náročné, objasňuje rozličné zložité poučky, pravidlá, zákony. Opiera sa pritom o logiku a uplatňuje pri tom logické postupy
- ✓ **prednáška** – je náročná na abstraktné myslenie a má vedecký obsah. Metóda uplatňovaná hlavne na vysokej škole

Dialogické metódy

- ✓ **rozhovor** – významná vyučovacie metóda, aktivizuje žiakov, vyžaduje si dôslednú prípravu učiteľa. Rozhovor môže byť: *sokratovský* – opierajúci sa o vedomosti žiakov, *heuristický* – objavovateľský
- ✓ **beseda** – dialogická metóda, charakteristická spoločným riešením problému celou triedou
- ✓ **dramatizácia** – bezprostredne pôsobí na žiaka, vhodná pre mladších žiakov

Z monologických a dialogických metód v rámci prieskumov najlepšie bodovali s výraznou prevahou rozhovor a potom výklad a rozprávanie.

Demonštračné metódy

Učiteľ ukazuje (predstavuje) žiakom objekty, s ktorými sa majú zoznámiť. Objekty môžu byť skutočné alebo sprostredkované obrazom. Vyžaduje sa aj pozorovanie, ktoré je jedným z hlavných činností žiaka pri vyučovaní spoločne s myslením a zapamätávaním.

Pozorovanie sa vyznačuje väčšou aktivitou žiakov ako pri demonštrácii.

- ✓ jednoduché
- ✓ pokusné
- ✓ porovnávacie
- ✓ popisné
- ✓ heuristické

V rámci názorných foriem metód dosiahli najvyššiu mieru úspešnosti *demonštrácia* a *ukážka*.

Aktivizujúce metódy

- **heuristický rozhovor** – vyznačuje sa aktivizáciou žiakov v rozhovore, pri ktorom sa učiteľ neuspokojuje len s diskusiou, spomínaním na predchádzajúce skúsenosti, ale má charakter skúmania – žiak pozoruje, vníma, samostatne uvažuje, robí závery. Učiteľ vedie žiakov vhodnými otázkami k premýšľaniu, žiaci takto vedení a riadení sami vyvodzujú nové poznatky
- **situačné metódy** – vychádzajú z predloženia konkrétnej udalosti, ktorú treba riešiť, a to bez udania dostatočného počtu informácií na riešenie
- **diskusné metódy** – vyžadujú si aktívnu účasť žiakov na diskusii. Pri hľadaní nových riešení situácie sa uplatňuje brainstorming, vyžaduje vyprodukovať čo najviac spontánnych nápadov na riešenie problému
- **inscenačné metódy** – spočívajú v prezentovaní situácie, ktorú treba riešiť, pričom žiakom sú pridelené určité úlohy, ktoré majú plniť. Stávajú sa aktérmi deja, situácie
- **projektové metódy** – ide o opačný postup učenia, kde sa žiaci na základe riešenia problémových situácií, učiteľ nevykladá učebnú látku, ale žiakom poskytuje zdroje pre ich samostatnú prácu
- **didaktické hry** – umožňujú žiakom aktívne a kooperatívne (vzájomnou spoluprácou) získavať nové poznatky a skúsenosti

V rámci praktických metód v prieskumoch tradičných ľudových remesiel bolo najvýraznejšie preferované *pozorovanie* až potom nasledovali *experiment* a *projekt*. Z pohľadu zážitkového vyučovania bol najväčší záujem o *zážitkové metódy* a až potom nasledovali *didaktické hry* a *dramatizácia*. Na chvoste sa umiestnili *inscenačná*, *heuristická metóda* a *brainstorming*.

Ako najvhodnejšie učebné pomôcky pri tradičných ľudových remeslách boli najvyššie ocenené konkrétne výrobky a až potom nasledovali CD, VHS/DVD nosiče, remeselnícke nástroje a obrazový materiál.

V rámci týchto prieskumov a zistení je možné odporučiť pedagogickým pracovníkom, aby v praxi pri výučbe regionálnej výchovy vychádzali pri výbere metód z hore uvedených údajov.

3 Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní

Slovensko je malá, ale nádherná krajina. Každý jej kút – kraj, región, obec, mesto, škola, rodina má svoje špecifiká. K ich poznaniu a následnému obohateniu ducha prispieva aj vyučovanie regionálnej výchovy a ľudovej kultúry na základných školách.

Podstatnou súčasťou a cieľom regionálnej výchovy je integrovaná väzba na región, jeho zvyklosti, spôsob života, väzba na prírodné prostredie, históriu, kultúru, tradície, dôraz na výchovu k národnému povedomiu a štátnosti, poznanie vlastného regiónu, úctu k ľudovej obyčaji a tradícii.

Predmet regionálna výchova nadväzuje ideovo i organizačne na cieľ iných výchovných predmetov. Vychádza z poznatkov alternatívneho školstva.

Regionálna výchova má interdisciplinárny charakter. Vyučovanie regionálnej výchovy nie je samostatný vyučovací predmet, ale prelína sa vyučovaním predmetov výchova k mravnosti a občianstvu, výtvarná výchova, hudobná výchova, príprava jedál a výživa.

Cieľom predmetu je:

- pomáhať žiakom uvedomovať si prírodné krásy a historické pamätihodnosti svojho regiónu za účelom pestovania úcty k svojej vlasti, kraju a k sebe samému,
- vytvárať predpoklady u žiakov na rozvíjanie citu ku krásu ľudového umenia a uchovávanie kultúrneho dedičstva našich predkov,
- rozvíjať toleranciu voči iným kultúram.

Svojím obsahom skvalitňuje výchovno-vzdelávací proces a vytvára priestor na integrované tematické vzdelávanie žiakov.

3.1 Región, v ktorom žijem

Pojem *región* sa v súčasnosti používa takmer každodenne, v rôznych súvislostiach. Má miesto v rôznych disciplínach a aj napriek tomu ho nemôžeme stanoviť ako jeden/jedinečný model a nemôžeme ho ani jednotne definovať. Tento pojem sa vzťahuje na priestor, ktorý je predmetom viacerých vedných disciplín, napr. geografie, urbanizmu, ekonómie, technických odborov a pod., vždy v závislosti od objektu skúmania. Obsah tohto pojmu je odlišný v závislosti od objektu, ktorý definuje, preto mu každá vedná disciplína pripisuje iný, vlastný obsah. Definícia regiónu by tak mala vždy zodpovedať danému kontextu. Je aj objektom záujmu štátnikov, politikov, podnikateľov a občanov, ktorí ho tiež sledujú. (Belajová, Fáziková, 2005)

Definovať pojem *región* je problematické, pretože je možné sa naň pozerat' z viacerých hľadísk. Podľa slovníka cudzích slov termínom *región* označujeme *kraj, oblasť, územie*.

Región z hľadiska územno-správneho členenia

Legislatíva, t. j. zákon č. 302/2001 Zb. o samospráve VÚC definuje v časti o regionálnej politike región takto: „...*pojem región vo všeobecnosti predstavuje vnútorne súdržné územie, primerane ekonomicky a kultúrne sebestačné, schopné primeranej autonómie.*“

Región z geografického hľadiska

Medzinárodná charta geografickej výchovy prijatá na 27. medzinárodnom geografickom kongrese v roku 1992 vo Washingtone región vymedzuje ako územie, ktoré sa charakterizuje vybranými kritériami. Tie môžu byť politické, fyzické, socioekonomické a komplexné.

Politické kritéria definujú napr. štáty a mestá, fyzické kritéria definujú napr. klímu a vegetačné zóny, socioekonomické kritéria definujú napr. *rozvinuté* a *menej rozvinuté* krajiny.

Ďalej uvádza, že regióny majú časovú a priestorovú dynamiku, tvoria riadenia schopné jednotky štúdia a rozvoja životného prostredia a môžu sa definovať na rôznych úrovniach – od lokálnej a národnej až po kontinentálnu a globálnu.

Na základe zvolených kritérií sa vyčleňujú rôzne regióny:

1. politické, fyzicko-geografické, socioekonomické,
2. komplexné, odvetvové,
3. homogénne (vyznačuje sa rovnorodosťou svojich vlastností), heterogénne (kvantitatívne nerovnorodý, má však funkčnú jednotnosť), jednoduché, zložené,
4. makro-, mezo-, mikroregióny.

Región z vlastivedného hľadiska

Vlastivedný pojmový aparát nepoužíva termín *región*. Významovo je mu najbližší pojem *miestna krajina*.

Charakteristiky miestnej krajiny

Miestna krajina je chápaná ako obec, resp. časť obce a jej okolie. Žiaci majú poznať reliéf miestnej krajiny, zoznámiť sa s aktivitami človeka a zmenami, ktoré tieto aktivity podmieňujú.

Významnou časťou je aj poznanie minulosti obce na základe obecnej kroniky, návštevy múzea, či významných historických objektov. Postupne sa poznávaný región zväčšuje – hovoríme o širšom okolí obce.

Žiaci sa zoznamujú s dominantnými prvkami v krajine, ako je vodstvo, les, sídla, dopravné komunikácie, učia sa rozlišovať rôzne typy krajín. Problematika miestnej krajiny je v našich školách zastúpená v učebných osnovách už na prvom stupni ZŠ. Prvýkrát sa tento pojem vyskytuje v učebných osnovách vlastivedy.

V školskej praxe sa miestna krajina zvykne vymedzovať na troch úrovniach:

- a) obec a okolie,
- b) okres,
- c) historický región.

Miestna krajina je tá časť reálneho sveta, ktorá nás obklopuje od útleho detstva, ponúka nám možnosti kognitívneho rozvoja, podnety na emocionálny rozvoj, formovanie názorov, je akousi bránou pri poznávaní vzdialenejších krajín v časovo-priestorovej dimenzii, je jednou z tém, ktorú možno efektívne využívať v medzipredmetových vzťahoch.

3.2 Kultúrne a historické pamiatky regiónu

Na Slovensku je množstvo regiónov, ktoré sú bohaté na kultúrne a historické pamiatky.

Veľká časť z nich je zatiaľ len málo poznačená súčasnou civilizáciou. Preto ich môžeme precítiť, napr. ako romantiku dreveníc, vôňu pokosenej trávy, chuť čerstvo nadojeného mlieka, zber lesných plodov, ochutnávanie produktov tradičnej kuchyne a tradičného hospodárenia.

K najvýznamnejším patrí podtatranská obec Ždiar či oravský Podbiel. K najľákavejším regiónom patria i tie, kde sa dobre darí viniču a kde sa dorábajú ušľachtilé odrody vína, napr. Malokarpatská vínná oblasť, Tokajská vinohradnícka oblasť.

Charakteristický kolorit dediny je na Slovensku viac-menej minulosťou a pôvodná architektúra, kroje či zvyky sa zachovali len ojedinele. Nad viacerými pamiatkami prevzal ochrannú ruku štát prostredníctvom zákonnej ochrany a vyhlásením pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry.

Najzachovanejšou rezerváciou ľudovej architektúry je **Vlkolíne**. Najosobitejšie výzdoby domov – biele ornamenty sa nachádzajú na dreveniciach v **Čičmanoch**.

Najväčší zachovaný súbor drevených domov môžeme vidieť v obci **Podbiel**. V **Brhlovciach** nájdeme najoriginálnejšie skalné obydlia. Najprispôsobenejší komplex domov je v **Ždiari**. Vo **Veľkých Levároch** môžeme navštíviť habánsky dvor – najzachovanejšie habánske domy. Typické vínné pivnice sú pre návštevníkov prístupné v **Sebechleboch**. Neďaleko Banskej Bystrice leží obec **Špania Dolina** známa ako bývalá banícka obec. Ďalšie pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry sú v obciach **Plavecký Peter** a **Osturná**.

S cieľom zachovať tradičnú ľudovú architektúru vzniklo na Slovensku viacero múzeí, medzi ktorými majú najvýznamnejšie postavenie múzeá v prírode. Okrem pôvodných stavieb sa v nich nachádzajú aj ich zariadenia, rôzne nástroje a náradia.

Pre múzeá v prírode sa ujalo medzinárodné pomenovanie *skanzen*. „*Môže prísť deň, keď všetko naše zlato nepostačí na to, aby sme vytvorili obraz z minulých čias*“ (myšlienka vytesaná v prvom skanzene na svete vo Švédsku).

Najväčšie múzeum venované ľudovej architektúre sa nachádza v **Martine**. Ďalšie múzeá v prírode na Slovensku sú: v **Bardejovských kúpeľoch**, **Novej Bystrici** – **Vychylovke**, **Zuberci**, **Pribyline**, **Starej Ľubovni**, **Svidníku** a v **Humennom**. Za zmienku ešte stojí najvýznamnejšie banské múzeum v **Banskej Štiavnici**.

3.3 Významné osobnosti regiónov Slovenska

Človeka nazývame *osobnosťou*, ak dosiahol v pracovnej činnosti konkrétne kvality a výsledky. *Osobnosťou* môžeme nazývať jedinečnú a neopakovateľnú individualitu človeka. Pojem *osobnosť* je odvodený z latinského slova *persona* – maska v divadle, ktorá vyjadrovala črty osoby a určitý výraz, ktorý herec predstavoval. *Osobnosťou* môžeme pomenovať človeka, ktorý zostáva sám sebou, ale zároveň sa celý život mení. Byť *osobnosťou* znamená, byť niečím viac ako obyčajným človekom.

Ľudová kultúra ako studnica národnej identity zaujala mnohých vzdelancov. Jej nesmierne bohatstvo sa stalo inšpiráciou ich životného smerovania. Ďalšie generácie im môžu byť vďačné za to, že si včas uvedomili dôležitosť zaznamenania všetkého, čo súviselo s ľudovou kultúrou. Práve oni sa zaslúžili o to, že slovenská kultúra sa má aj dnes čím pochváliť v európskom i celosvetovom kontexte.

Slovesné umenie

Ján Čaplovič – zakladateľ slovenskej etnografie (dielo: Obrazy Uhorska)

Ján Kollár – básnik, jazykovedec, archeológ, evanjelický kňaz (Slávy dcéra, Národné spievanky)

Pavel Jozef Šafárik – vedec, zakladateľ slavistiky, básnik, literárny historik a teoretik, etnograf a zberateľ ľudovej slovesnosti (Písňe světského lidu slovenského v Uhřích, Slovanský národopis, Tatranská múza s lýrou slovanskou)

Matej Hrebenda – národný pracovník, zberateľ, podomový predavač kníh

Ľudovít Štúr – najvýznamnejší predstaviteľ slovenského národného života, politik, spisovateľ a kodifikátor spisovnej slovenčiny

Pavol Dobšínský – folklorista, zberateľ ľudovej slovesnosti (Prostonárodné slovenské povesti)

Adolf Peter Záturecký – národný buditeľ, folklorista (Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia, Slovenské hádanky)

Andrej Kmeť – zakladateľ a prvý predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti, prírodovedec, archeológ, etnograf, zberateľ, organizátor vedeckého života, rímskokatolícky kňaz (Prostonárodné vianočné piesne)

Dušan Jurkovič – architekt (Spolkový dom v Skalici, Slovenský dom v Luhačoviciach, Mohyla Milana Rastislava Štefánika na Bradle)

Výtvarné umenie

Krajina a ľudia sa stali základným objektom umenia viacerých výtvarníkov v rôznych regiónoch Slovenska. Medzi najvýznamnejších patria:

Peter Michal Slavomil Bohúň – maliar, litograf. Vo viacerých dielach zobrazil ľudové typy, výjavy a kroje.

Jozef Hanula – maliar. Je autorom viacerých pastelov, nástenných malieb, ilustrácií a reštaurátorských prác.

Ferdiš Kostka – ľudový keramikár

Martin Benka – maliar expresionistického štýlu, ilustrátor úspešnej zbierky rozprávok od Pavla Dobšínskeho. Významnou časťou jeho tvorby je výtvarné spracovanie krojov z viacerých regiónov Slovenska.

Ján Hála – český maliar a ilustrátor pôsobiaci na Slovensku. Ilustroval viacero detských a národopisných kníh.

Jaroslav Vodrážka – český maliar a ilustrátor pôsobiaci na Slovensku. Zakladateľ detského časopisu Slniečko, ilustroval viacero jeho čísel.

Ludovít Fulla – maliar, grafik, ilustrátor, scénograf

Sibylla Greinerová – maliarka maľujúca s obľubou tanečné výjavy, pri ktorých svojším štýlom vyjadruje dynamiku pohybu.

Ignác Bizmayer – sochár, keramikár, maliar keramických výrobkov modranskej produkcie, autor figurálnych cyklov s tradičnými motívami a kompozícií so žánrovým a s folklórnym obsahom.

Martin Martinček – výtvarný fotograf a dokumentarista. Celý život sa venoval fotografovaniu krajiny a jednoduchých ľudí, pričom svojím dielom poodhalil ich ťažký život.

Ludové prostredie sa stalo kulisou mnohých literárnych diel od najstarších literárnych prác až po súčasnosť. Najväčší rozmach *ľudovosti* znamenalo obrodenské hnutie meruôsmych rokov 19. storočia.

Mnohé diela z tohto obdobia sa stali klasikou takmer nerozoznateľnou od ľudovej poézie.

K najznámejším patrí baladická tvorba **Jána Bottu** (*Smrť Jánošíkova*) a **Janka Kráľa**. Umeleckým vrcholom tohto obdobia sú epické básne *Detvan* a *Marína* od **Andreja Sládkoviča**.

Literatúra neskoršieho obdobia bola tiež pretkaná ľudovými motívami, napr. tvorba najvýznamnejšieho slovenského básnika **Pavla Országha Hviezdoslava**, **Euda Ondrejova**, **Margity Figuli** a ďalších. K najvýznamnejším súčasným spisovateľom patrí **Peter Jaroš** (*Tisícročná včela*).

Ludová kultúra prenikla aj do tvorby mnohých dramatikov, ktorí vo svojich dielach romanticky i realisticky zobrazovali postavenie jednoduchého človeka. Viacerí svoje hry využili na prezentovanie krojov, zvykov a obradov.

Ján Palárik: *Drotár, Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch*

Ferko Urbánek: *Pani richtárka, Kamenný chodníček*

Jozef Gregor Tajovský: *Matka, Tma, Hriech, V službe, Statky zmätky*

Jozef Hollý: *Gelo Sebechlebský, Márnوترatný syn, Kubo*

Ivan Stodola: *Bačova žena*

Ludová tematika neobišla ani taký populárny žáner, akým je muzikál. Absolútne najúspešnejším titulom slovenského divadla sa stal muzikál *Na skle maľované*. Muzikálovú podobu dostala aj hra *Kubo*. Po úspechu filmu *Pacho*, *hybský zbojník* vznikol muzikál *Pacho sa vracia*.

Počas relatívne krátkeho obdobia existencie sa film stal najvýznamnejším umeleckým médiom. Folklor bol zo začiatku vďačným námetom filmových diel. Prvým slovenským celovečerným filmom bol *Jánošík*.

Z folkloristického hľadiska mali pre slovenskú kinematografiu najväčší význam umelecko-dokumentárne filmy Karla Plicku, napr. *Zem spieva*.

Z hraných filmov sa folklórne prvky objavili vo viacerých dielach, pričom k najvýznamnejším patrí *Rok na dedine*, *Rodná zem*, *Pacho*, *hybský zbojník*. (**Karel Plicka**, **Karol L. Zachar**, **Martin Ťapák**).

Slovenská ľudová hudba ovplyvnila umenie mnohých skladateľov od vážnej hudby po mnohoraké žánre modernej hudby. Slovenské korene cítiť v tých najlepších dielach jednotlivých umelcov, aj keď zďaleka nejde o folklór. Ako príklad môžeme uviesť opernú tvorbu **Eugena Suchoňa** (*Krútnava*), **Jána Cikkera** (*Juraj Jánošík*), slovenské tangá **Gejzu Dusíka**, populárne piesne skupiny **Vidiek**, mestský folklór **Ľudového orchestra jednoduchей zábavy obyvateľstva – LOJZO** a rockovo upravené koledy skupiny **Tublatanka**. Najvýznamnejší hudobný skladateľ ľudovej hudby je **Svetozár Stračina**, jeho život a dielo boli nerozlučne späté s **Lúčnicou** a so **SLUK-om**.

3.4 Ľudové zvyky a tradície na Slovensku

Slovensko je krajinou mimoriadne bohatou na ľudové zvyky a tradície, ktoré podmienili vývoj kultúrnych a folklórnych oblastí. Slovenské zvyky a tradície sú v podstate vo všetkých regiónoch Slovenska rovnaké, aj keď majú aj svoje špecifiká, typické pre dané regióny. Niektoré z nich sa zachovali dodnes. Ľudia na vidieku kladú na ich dodržiavanie väčší dôraz, ako ľudia z miest. Zvyky a tradície sú spojené s tradičnými etapami ľudského života v jednotlivých obdobiach roka.

Ľudové zvyky a tradície na Slovensku

ZIMA

Priadky, Katarína, Ondrej, Barbora, Mikuláš, Lucia, Vianoce, Silvester, Nový rok, Tri krále, Hromnice, Blažej, Matej, Gregor

JAR

Svadba na dedine, Fašiangy, Vynášanie Moreny, Veľká noc, Juraj

LETO

Žofia, Urban, Máje, Turíce, Letný slnovrat, Ján, Jakub a Anna

JESEŇ

Dožinky, Hody, Všetechsvätých

Priadky

Začínali v druhej polovici októbra, najneskôr však po 1. novembri a trvali do konca fašiangov. Zúčastňovali sa ich dievčatá od 14 – 15 rokov, ktoré prácu

s praslicou už pomerne dobre ovládali. *Priadky* sa schádzali okrem soboty a nedele po celý týždeň, aj keď sa nezamestnávali pradením každý večer. Podľa dávnych predstáv sa vo štvrtok nemalo priať. Preto ženy venovali štvrtkové večery iným prácam. Ženy si prinášali na *priadky* šitie, vyšívanie, perie na páranie, či vykonávali tieto práce pre hostiteľskú domácnosť. Kým dievčatá *priadli*, mládenci si krátili čas hrou v karty, alebo si sadli k dievčatám. Nejednen pošepol svojej vyvolenej, aby vyšla za ním do pitvora, že jej chce niečo povedať. K obľúbeným žartom patrilo podpáliť kúdeľ *priadke*, ktorá zadriemala.

Katarína – 25. november

Prvým zo série dní, keď sa mohli robiť čary, či už so zámerom pozitívnym alebo škodlivým, bol deň *Kataríny*. V tento deň jedli cesnak a robili ním kríže na dverách, aby boli chránení pred strigami. V pohronských oblastiach dievčatá zasadili do pieskom naplneného črepníka konárik čerešne a každý deň ho zalievali vodou, ktorú nosili v ústach z potoka. Ak vetvička do *Vianoc* vykvitla, dievča verilo, že sa do roka vydá. Dávnou tradíciou v mestskom a dedinskom prostredí boli katarínske tanečné zábavy.

Ondrej – 30. november

Aké počasie bolo na *Ondreja*, také malo byť celú zimu. Počasie slúžilo aj na predpovede úrody: *Ak na Ondreja hrmí, bude málo orechov*, alebo *Keď sú na Ondreja kvapky na stromoch, bude veľa ovocia*. K bežným čarom patrilo na *Ondreja* varenie halušiek s lístočkami s mužskými menami. Prvý kus, ktorý vyplával na hladinu vody, muselo dievča rukou šikovne vybrať a keď ho otvorilo, na lístočku si prečítalo meno budúceho muža. Veštilo sa aj z liateho olova, ktoré vystriedalo pôvodnejšie liatie vosku. Roztopené olovo sa lialo cez ucho kľúča do misky s vodou. Podľa jeho tvaru hádali, aké povolanie bude mať muž, za ktorého sa vydá.

Barbora – 4. december

Ženy v tento deň nepriadli, nešili, ba ani perie nepárali. Večer chodili po domoch dievčatá alebo ženy, neskôr i muži oblečení do bielych šiat so šatkou na tvári, aby ich nebolo poznať. Keď prišli do domu, zamietli symbolicky izbu, zmietli pavučiny a išli ďalej. Najväčšej úcte sa *svätá Barbora* tešila medzi baníkmi, ktorí ju považovali za svoju patrónku.

Mikuláš – 6. december

Na Slovensku, podobne ako aj v okolitých štátoch, sa na tento deň tešia najmä deti, pre ktoré je symbolom obdarovania sladkosťami, ovocím a inými darčekmi. Na obchôdzky chodili trojčlenné skupinky, pozostávajúce z *Mikuláša*, čerta a anjela. Odriekali:

Deti ja som Mikuláš,

modlite sa otčenáš.

Mrcha deťom nesiem korbáče,

dobrým orechy a koláče.

Mikuláš sa narodil približne v r. 270 na južnom pobreží Malej Ázie. Pochádzal z bohatej rodiny. Stal sa najprv diakonom a kňazom, neskôr biskupom v meste Myra v južnom Turecku. Biskup Mikuláš hlásal evanjelium, pomáhal biednym, chorým a trpiacim a preslávil sa svojou dobročinnosťou. Koluje o ňom množstvo legend.

Jedna z nich hovorí o tom, ako pomohol trom chudobným sestrám, ktoré sa nemohli vydať, lebo nemali na veno, a preto ich čakal krutý osud v otroctve alebo v nevestinci.

Lucia – 13. december

Podľa životopiscov bola *Lucia* mladá, bohatá Sicíľčanka z mesta Syrakúzy. *Lucii* už ako kresťanke vnútili pohanského ženícha, ktorého očarili jej krásne oči. Situáciu vyriešila tak, že si ich vylúpila a na miske poslala svojmu obdivovateľovi. *Panna Mária* ju za takú obeť obdarila novými, ešte krajšími očami. V ľudových vrstvách na Slovensku sa tradovalo, že *Lucia* bola najväčšia zo všetkých bosoriek, pretože keď ju hodili do plameňov, aby ju upálili ako strigu, nezhorela, ale žila ďalej. V predvečer *Lucie* na celom území Slovenska jedli dospelí i deti cesnak, ktorý ich mal chrániť pred zlými duchmi. Mnohí si ním robili krížik na čelo, sluchy, bradu a zápästie. V okolí Trenčína, napr. dávajú do dverí stajne snop slamy. Striga, ktorá sa chcela dostať dnu, musela do rána, kým kohút nezakikiríkal, spočítať všetky slamky.

Najpopulárnejší bol *Luciin stolček*. S výrobou sa malo začať na *Luciu* a každý deň do *Vianoc* bolo treba na ňom niečo urobiť. Musel byť celý z dreva, bez jedného klinca, mal mať tri nohy.

Ten, čo ho zhotovil, sedel na ňom na *Štedrý večer* v kostole a videl všetky strigy za oltárom.

Vianoce

Oblátky

Učiteľovi sa staral o to, aby na žiadnom vianočnom stole nechýbali oblátky. Piekli sa hneď prvé dni po *Lucii*, niekedy takmer do *Vianoc*. Posledné dva – tri dni školské deti poroznášali oblátky v košíkoch po domoch.

Na každú rodinu sa ušlo 15 – 20 oblátok vodových, 5 cukrových a navrchu boli 3 trubičky. Keď deti odovzdali oblátky, domáci im naplnili košík potravinami a pridali aj peniaze, drobnú mincu pre žiaka, väčšiu pre učiteľa.

Tomáš – 21. december

Tento deň bol známy ako sviatok lesov. Hovorilo sa: *Na Toma sed' doma*. Ak niekto nechcel, aby ho v horách stihla nehoda, mal sa im vyhnúť. Tento deň bol aj dňom zakáľáčiek. Ľudia verili, že mäso zo zvieratá zabitého v tento deň dlhšie vydrží.

Štedrý deň – 24. december

Nazývali ho aj pôstnym dňom. Cez deň sa jedlo málo, výlučne bezmäsité jedlá pripravené na masle alebo oleji. Dopoludnia začali gazdiné pripravovať varené jedlá. Na stôl sa mali dostať všetky plodiny, ktoré sa na gazdovstve pestovali. Popri pečených a varených cestovinách sa najčastejšie varil hrach alebo šošovica, kapustnica s hriბmi, polievka zo sušenej alebo čerstvej repy a koreňovej zeleniny, hruškový alebo slivkový prívarok, kaša z prosa. V evanjelických oblastiach sa varila kapustnica s klobásou a na stôl sa dostalo aj bravčové mäso.

Chlieb sa dával aj dobytku, aby bol tučný a netrpel hladom. Často zvieratám dávali jablko, med, oblátku, opekance, aby aj dobytok mal účasť na obradnej večeri. Potraviny im dával gazda ešte pred večerou.

Jedličky vešali spočiatku na strop nad stôl, neskôr ich osadili do podstavca, ozdobovali ich jabĺčkami, orechmi, medovníkmi a inými cukrovinkami. V mnohých domoch obtočili okolo stolových nôh reťaz, ktorá mala upevniť súdržnosť a jednotu rodiny.

Pred večerou sa všetci umyli a obliekli do čistých šiat a celá rodina sa zhromaždila okolo stola. Zažali sviecu a modlili sa postojacky. Gazda začínal večeru vinšom. Po modlitbe si najprv vypili radostník (pálenku), potom dostal každý od gazdinej oblátku, med a do medu cesnak. Chren mal dodať ľuďom

odvahu, preto sa veľa konzumoval. Gazda si namočil prst do medu a urobil každému na čelo krížik ako ochranu proti zlému, inde si robili krížiky navzájom, aby bol medzi nimi vždy súlad.

Jablko rozkrájal otec na toľko častí, koľko bolo pri stole ľudí. Pri vertikálnom prekrojení ovocia bola veštba priaznivá vtedy, ak jadrá ostali neporušené. Pri horizontálnom pozorovali či prierez semenníka vytvára hviezdu alebo kríž, podobne sa veštilo i z orechov.

Ryba sa dostávala na stôl nielen ako pôstny pokrm, ale aj vďaka šupinám pripomínajúcim mince. Dávali sa pod obrus, alebo pod taniere. Kto si šupinu odložil do peňaženky, nemal byť nikdy bez peňazí.

Počas večere nesmela gazdiná vstávať od stola, lebo by jej kvočky nechceli sedieť na hniezdach. Po večeri sa blízki susedia navštevovali, aby si zaželeli šťastie, zdravie, spokojnosť. Mnohí si zaspievali vianočné piesne.

Božie narodenie – 25. december

V prvý sviatok vianočný, skôr ako sa čokoľvek začalo v dome robiť, niekto z domácich šiel po vodu z potoka. Ten kto vodu doniesol, namočil do nej chvojínu a pokropil ľudí, prípadne i miestnosť. Spoločné umývanie malo priniesť súdržnosť. Prvý sviatok vianočný sa jedávalo v podstate to isté, čo na *Štedrý večer*.

Štefan – 26. december

Druhý sviatok vianočný bol deň *Štefana*. Zavčas ráno okolo 3. – 4. hodiny sa išli mládenci s koňmi brodiť do potoka. Dievčatá a ženy si aspoň nohy namočili vo vode a rýchlo sa umyli, aby boli po celý rok svieže či už v práci alebo na zábave.

Celý december až do prvého sviatku boli zakázané zábavy, preto mládež využila hneď prvý deň a usporadúvala *Štefanské zábavy*.

Na Spiši a Horehroní chodili mládenci po *bursikoch*. Takto nazývali spoločnú obchôdzku s hudobníkmi (muzikantmi), pri ktorej sa zastavili pred každým domom, v ktorom mal niektorý z mládenčov svoje dievča.

Ak im dievča nevynieslo koláče a klobásu alebo peniaze, nesmelo prísť večer na zábavu. Z vyzbieraných peňazí zaplatili mládenci za izbu, ktorú si prenajali na zábavu a muzikantov. Za zvyšok nakúpili pálenku.

Silvester – 31. december

Jednotlivé zvyky nevyjadrovali skutočnosť, že ide o ukončenie roka. Najznámejšie silvestrovské zvyky pochádzajú zo Štiavniku – *Kuriny-baby*. Mládenci sa obliekli za ženy, z ktorých jeden mal na hlave korunku upletenú zo slamy uprostred so zvončekom, druhý mal hrubú sukňu zo slamy. Sprevádzal ich harmonikár, kým v dome tancovali, domáci si z ich obleku odtrhli po troche slamy, ktorú dali do hniezd hydine, aby sa jej dobre darilo.

V mnohých slovenských obciach chodievali mládenci spievať o polnoci na vežu. Menší chlapci chodili spievať pod obloky. Odmeňovali ich sladkosťami, alebo peniazmi. Rovnako ako na *Vianoce* sa nesmelo z domu nič vyniesť. Na Kysuciach, napríklad nechceli do domu pustiť cudziu ženu, pretože by vraj priniesla choroby. Ráno chodili po domoch polazníci. Večera bola takmer rovnaká ako na *Štedrý deň*, len s tým rozdielom, že sa mohli konzumovať mäsité jedlá. Atmosféru večera dotvárali mládenci strelbou a praskaním bičov.

Nový rok – 1. január

Na *Nový rok* muselo byť všade čisto a poriadok. Smeti von nevynášali z obavy, aby *nevymietli* niekoho z domu, aby niekto cez rok nezomrel.

Okrem najnevyhnutnejších robôt sa nesmelo nič robiť. Včas ráno chodievali takmer všade vinšovať chlapci, príchod ženy ako prvého návštevníka do domu znamenal nešťastie. Ľudia v tento deň nejedávali hydinu ani zajace z obavy, že im uletí alebo utečie šťastie. Varievali šošovicu, piekli makové koláče, ktoré predstavovali peniaze, a teda bohatstvo.

Traja králi – 6. január

Posvätenou vodou vykropili obydlia i stajne, naplnili domáce sväteničky a zvyšok odložili do fľaštičiek. Posvätenú soľ pridávali dobytku do krmiva, aby bol chránený. Kruh nakreslený posvätenou kriedou bol miestom, do ktorého nemali prístup žiadne zlé sily. S cirkevnou koledou chodievali väčšinou na *Tri krále*.

Hromnice – 2. február

Ľudia nosili do kostola posvätiť sviečku. Sviečku – hromničku, mávali takmer v každej domácnosti. Zapalovali ju počas búrky, aby hrom neudrel do obydľia.

Ludia si všimali aj počasie. Ak na Hromnice zo strechy tečie, zima sa dlho povlečie, ale ak je silný mráz, treba sa ponáhľať zo zimnými prácami, lebo jar je pred dverami.

Blažej – 3. február

Tento deň bol vyhradený na obchôdzky učiteľov a žiakov, ktorí v jednotlivých domoch vyberali potraviny, pretože príjmy učiteľov boli zmluvne zabezpečené takzvaným **vokátorom**.

Pozostávali z nevelkej sumy peňazí, zo stabilne určeného množstva naturálií, napr. dreva, obilia, prípadne piva a z príjmov vedľajších – pečenie oblátok, naturálie vyzberané na *Blažēja* a *Gregora*.

Deti košíky nosili do školy, rektorova žena ich pohostila omastenými haluškami s bryndzou a rektor dal každému päť grošov.

Matej – 24. február

Tento deň bol považovaný za nešťastný, preto sa nemalo začínať so žiadnou prácou. Bolo zakázané šiť, prať a tkať. Počasie na *Mateja* malo ukázať, či zima ešte potrvá, alebo možno očakávať jar.

Gregor – 12. marec

Učitelia posielali deti po domoch na základe práva zakotveného vo vokátore. Zatiaľ čo na *Blažēja* dostávali slaninu, údeniny, múku a strukoviny, na *Gregora* dostali vajíčka.

Svadba na dedine

Po troch kráľoch sa začalo fašiangové obdobie spojené so zábavami a svadbami. Cez fašiangy sa vydávali najkrajšie dievčatá. Svadby bývali najčastejšie v zimnom období, trvali od soboty do pondelka večera. Mladí sa mohli sobášiť len vtedy, keď mali aspoň kúsok poľa.

V sobotu večer sa konal družbovský tanec, na ktorom sa zúčastnil mladý pár, družbovia a družičky, ale aj ostatná dedinská mládež. Bola to rozlúčka so slobodným životom.

V nedeľu išla mladucha v bielom oblečení s partou na hlave a damaškovým obrusom cez ramená v sprievode družičiek do kostola. Po ukončení liturgie sa začali pozvaní hostia schádzať do rodičovského domu ženícha a nevesty.

Mladá nevesta ako veno (vjano) dostala jednu perinu, dva vankúše, polovicu osminy role a teľa alebo kravu. K tomu ešte patrila svadobná truhla (kasňa) s oblečením a tkaná plachta (zajtka) na nosenie detí.

Fašiangy

Je to pohyblivý sviatok. Jeho termín je závislý od vzájomného vzťahu jarnej rovnodennosti a lunárneho cyklu, konkrétne prvá nedeľa po splne mesiaca, ktorý nasleduje po jarnej rovnodennosti, je *Veľkonočná*.

Fašiangové zábavy trvali od nedele do utorka, prípadne až do stredy. Po tieto dni vyhrávali muzikanti v určenej miestnosti od poobedia takmer do rána, na stoloch nechýbala pálenka, víno, pivo, medovina. V domoch piekli mäso, varili bravčovú huspeninu, vyprážali šišky.

Mládež získavala potrebné potraviny obchôdzkou. Veselé skupiny mládenčov, niektoré z nich v maskách, chodili s muzikou po domoch. Keď chlapci vstúpili do domu, zapichli ražeň do povaly, krútili sa pod ním a spievali:

***Fašiangy, Turíce, Veľká noc príde,
kto nemá kožucha, zima mu bude.***

A tam hore na komore

mačky sú vám na slanine, choďte si ich zohnať

a nám kus odrezať,

ak sa máte porezať,

pôjdeme si sami odrezať.

Hopsa, chlape, do povaly,

aby ste vysoké konope mali!

Pri posledných slovách jeden z chlapcov naozaj vyskočil. Gazdiná im doniesla slaninu, údené mäso i rebrá.

V okolí Modrého Kameňa a Krupiny patrila k fašiangom *hra o umrelcovi*. Odohrávala sa na priadkach a účinkovali v nej ženy. Na máry položili slamenu figurínu *umrelca* oblečenú do plátenných nohavíc a košeľe a zakryli ju plachtou. Žena, vdova, začala nariekať podľa osnovy a postupne sa text dostával do komickej polohy. Medzitým *vdova* odtiahla z figuríny plachtu tak, aby bolo vidno atrapu, vychvaľovala mužnosť nebohého a oplakávala svoju stratu. V závere plačky striedavo spievali pohrebné piesne, ale v tanečnom rytme, pričom tancovali, prekrikujúc sa vybehli z domu. Máry s figurínou niesli za nimi a všetci *ujúkajúci* chodili po dedine, kým sa nezastavili v krčme, kde

bola zábava. *Pri muzike* sa zabávali až do polnoci, potom hudobníci museli odísť. V Senohrade na *Popolcovú stredu* tzv. *škaredú stredu* dopoludnia gazdiné poumývali všetok riad, aby v ňom neostalo ani stopy po masti, pretože sa začínalo obdobie pôstu. Smelo sa mastiť len maslom, alebo olejom.

Vynášanie Moreny

Robilo sa najčastejšie na *Smrtnú nedeľu*, t. j. dva týždne pred veľkonočnou nedeľou. Ľudia nosili po obci figurínu ženy, zriedkavejšie muža, ktorú nakoniec hodili do vody, alebo spálili. Verili, že tak vyženú z obce nebezpečné choroby aj smrť, že vypudia z chotára negatívne sily, že urýchlia odchod samotnej zimy. V Trenčianskej župe, najmä v Kálnici je známa hra: Na *Kvetnú nedeľu* oblečú chlapci a dievčatá kus dreva za ženu a so spevom idú k najbližšiemu potoku. Tu strhnú z nej šaty a drevo hodia do vody. Pri vynášaní spievajú: ***Muriena naša, kdes prebývala?***

V dedinskom dome, v novej stodole.

Za dievčatami s *Morenou* kráčali mládenci, ktorí na kratšej žrdi niesli figurínu chlapa – *dedka* oblečeného do otrhaných šiat a spievali:

***Dedko náš, dedko, požral si nám všetko,
nič si nám nenechal, tak si sa dobre mal.***

Po vynesení *Moreny* sa dievčatá vracali späť so spevom:

***Vyniesli sme Morenu zo vsi,
priniesli sme máj nový do vsi,
posejeme súržicu s ovsy.
Navaríme čierneho piva,
opojíme kmeťového syna.***

***Ak nebude piti,
budeme ho biti.
s trima kyji kyjovati,
za vlasy ruvati,
dáme mu, dáme
šidlo i kopyto,***

jeho žene – sito i koryto.

Tak ako *Morena* symbolizovala zimu, zelený konárik, či už bol vrbový prút, lieska predstavoval nastupujúcu vegetáciu a po nej leto. Na obchôdzku s konárkami chodievali 10 – 12 ročné dievčatá na *Kvetnú nedeľu*.

Veľká noc

Kvetná nedeľa

K veľkonočným sviatkom nevyhnutne patrili zelené konáriky. Rozvíjajúce sa vŕbové prúty, známe ako bahniatka, puzalky, maňky, barky, birky, baburence, kozičky, cícky, mladníky, kočičky na *Kvetnú nedeľu* svätí kňaz modlitbami, kadidlom a svätenou vodou. Ľudia si ich po príchode z kostola zastokli za obrazy, za drevenú hradu na povale, aby bol dom chránený pred bleskom. Na *Kvetnú nedeľu* nosili matky do kostola malé deti, aby vraj začali skôr hovoriť. Cez bohoslužby sa tak ako na *Veľký piatok* čítali state o utrpení Ježiša, pašie. Počas paší bolo vraj možné odhaliť poklady zakopané v zemi.

Jedlá na obed bývali rôzne upravené cestoviny, často posypané makom, aby na obilí narástli dlhé klasy s množstvom zrna. Jedlá si pripravovali len z takých druhov zeleniny, pri ktorých si želali, aby čím skôr kvitli. Hoci sa v tento deň nepracovalo, napr. v okolí Trenčína bola zakorenená predstava, že ten, **kto cez pašie perie piestom, zničí úrodu ovocia na takom priestore, na akom počuť buchot piesta.** Na západnom Slovensku niektoré ženy zbierali rosu a odkladali ju na liečenie. V okolí Vranova sa ľudia chodili umývať ráno do potoka. Skôr ako začali s očistou, odriekali: *Ty, Jordán, jak berieš kameň, tak ber z môjho tele bolenie.*

Zelený štvrtok

Na *Zelený štvrtok* sa chodili umývať ženy, muži i dospelá mládež. Mládenci brodili na potoku kone, aby boli zdravé. Niektorý z domu vzal krčah a načrel vodu do troch razov, dva razy v smere toku a tretí raz proti toku, aby sa mohli všetci poumývať. Dievčatá verili, že po takomto umytí budú čerstvé ako lastovičky, nebudú mať pehy na tvári a ak si umyjú vlasy, rýchlejšie im budú rásť. Zvyky vykonané v tento deň mali ochrániť aj dobytok. V okolí Topoľčian vyhánali dobytok prútom, ktorý doniesol pastier pred vianocami. Kravám uviazali na rohy červenú handričku, ktorá ich mala ochrániť pred *porobením*.

Veľký piatok

Najznámejším zvykom tohto dňa bolo ráno stieranie rosy. Žena, ktorá čary vykonávala, prestrela na lúku plachtu, pravdaže cudziu, a ťahala ju hovoriac: **Beriem úžitok, ale nie všetok.** Čím viac rosy sa jej podarilo do plachty utrieť, tým lepšie jej mali kravy dojsť.

Jedálny lístok bol zostavený podobne ako na *Zelený štvrtok* so zámerom vplývať na úrodu.

V okolí Nitry dievča, ktoré sa chcelo vydať, išlo v noci zo *Zeleného štvrtku* na *Veľký piatok* ku kaluži a sediac v nej si do odriekalo:

Kaluža, kaluža,

dajže mi ty muža.

Ak mi ho ty nedáš,

na rok ma zas tu máš!

V okolí Topoľčian hádzali dievčatá v tento deň do potoka malé jedľové vetvičky. Ak ich niesla voda stále po prúde, mali sa vydať vo vlastnej obci. Ak vetvičku stočil vír iným smerom, mali sa dostať za nevesty inam.

Biela sobota

V domácnostiach sa venovali vareniu a pečeniu obradných jedál, s prípravou ktorých začali ešte v predchádzajúci deň. Pripravovala sa predovšetkým bravčovina, často sa varila šunka.

V južných častiach stredného a západného Slovenska dosiaľ pečú *baránka*, nie však z baraniny, ale z masy pripravenej z vajec, žemlí, klobásy, ktorú vložila do plechovej formy a upečú.

Z bieleho kysnutého cesta pečú na východnom, čiastočne i strednom Slovensku *pasku*, na Orave a na Liptove *babu*, v Tekove *caltu*, v Novohrade *mrváň*, na Ponitří *osúch*, inde *beluš* alebo jednoducho *koláč*.

Keď gazdina vymiesila cesto, neočistila si ruky, ale išla pohladkať stromy, ktoré mali v tom roku prvý raz zaraďiť, alebo ktoré dávali málo ovocia.

K najstarším veľkonočným jedlám patria všade vajíčka. Pripravené jedlá sa väčšinou konzumovali až v nedeľu.

Vo veľkonočných obradoch mal významnú funkciu oheň. Kresťanská cirkev zaviedla v 8. storočí veľkonočné svätenie ohňa. Donedávna sa oheň roznecoval na *Bielu sobotu*. Novým ohňom zapálili večnú lampu a veľkonočnú sviecu zvanú paškál. Lampy naplnili novým olejom, zvyšky starého oleja spálili pri kostole. Ľudovo sa tento úkon u nás nazýva pálenie Judáša.

Najčastejšie sa stretávame s umývaním v potokoch a studničkách, či s prinášaním vody do domu. Voda mala zmyť choroby, upevniť zdravie, privolať krásu, šikovnosť, šťastie.

Veľkonočná nedeľa

Na *Veľkonočnú nedeľu* bolo v mnohých oblastiach Slovenska zaužívané svätenie jedál v kostole. Z kostola sa každý ponáhlal domov, pretože ako šikovne prišiel, taký mal byť šikovný aj pri žatve. Prvým chodom bolo vajíčko, gazda ho rozdelil medzi všetkých prítomných.

Stolovanie na *Veľkonočnú nedeľu* pripomína *Štedrú večeru*. V posledné dni *Veľkej noci* sa mali všetci dobre najesť, čím symbolicky vyjadrovali túžbu, aby boli sýti po celý rok. Na Kysuciach platila známa riekanka:

Na Velikú noc najeme sa moc, veď keď príde Ducha, bude do pol brucha.

Kraslice

Ženy a dievčatá pripravovali kraslice alebo, ako ich volali najmä na východnom Slovensku, *písanky*.

Najjednoduchší spôsob bol uvariť vajíčka spolu s cibuľovými šupami, stonkami oziminy.

V južných oblastiach stredného Slovenska do zafarbeného vajíčka dodatočne vyškrabávali rôzne vzory. Rozšírenejšia bola batiková technika, pri ktorej sa ornament nanášal na čistý povrch vajíčka voskom a potom sa vajíčko ponorilo do farby. Na kraslice, ktoré určili dievčatá svojim nápadníkom, zvykli napísať venovanie alebo veršík:

***Koho ja milujem,
tomu tú krasličku darujem.***

***To vajíčko rysované,
kvietočkami cifrované,
komu ja ho darujem,
koho verne milujem.***

Ozdobené vajíčka neboli určené len *kúpačom*. Na strednom Slovensku ich zvykli posielat aj krstní rodičia deťom predškolského veku.

Veľkonočný pondelok – kúpanie a šibačka

Všeobecne známe sú kúpačky a šibačky. Na Myjave chlapci v pondelok šibali dievčatá *kocárom* upleteným z ôsmich vrbových prútov.

Menší chlapci povedali aj riekanku:

***Šiby, ryby, masné ryby,
kus koláča od korbáča,***

*kázal kadlec aj kadlečka,
abys' dala tri vajíčka:
jedno biele, druhé čierne
a to tretie zabarvené,
to je moje potešenie.*

Chlapci dostali koláč alebo vajíčko a aj drobný peniaz.

Dnes už takmer nie je možné, aby mládenci vytiahli dievča z domu, zavliekli ju k potoku a ponorili do vody, zriedkavejšie sa stretneme aj s oblievaním z vedier. Neskôr polievali dievčatá vodou z hrnčeka a potom ju postriekali voňavou vodou, ktorú si pripravili macerovaním pomarančovej kôry. Na druhý deň dievčatá oblievali chlapcov.

Juraj – 24. apríl

Podľa staršieho spôsobu delenia roka na zimu a leto ľudia považovali práve tento termín za predel medzi obidvomi časťami. Doteraz sa môžeme stretnúť s názorom, že **na Juraja sa zem otvára**, alebo že **do Ďura nerastie nič, aj keby kliešťami ťahali zo zeme, a po Ďure všetko ide von, aj keby to kladivom zatĺkal**.

Na celom Slovensku považovali hada za prostriedok umožňujúci dostať sa k peniazom. Kto našiel *do Jura* živého hada, mal mu mincou odrezáť hlavu. Získal tak peniaz – vábničku, ktorý úspešne vábil k sebe ďalšie peniaze. Na rozhraní stredného a západného Slovenska vyhánali na Jura zlé sily z chotára ohňami. V Rybanoch robili ohne na viacerých miestach za dedinou. Zhromažďovala sa na nich dospelá mládež, aj starší. Mládež sa zabávala, dievčatá spievali, chlapci preskakovali ohne. Pri návrate domov cez polia sa mladí váľali po oziminách, aby lepšie rástli. Dievčatá cestou domov spievali jurskú pieseň:

*Ďur, Ďur, svätý Ďur,
daj mi muža ako ruža, juj!
Ak mi muža nedáš, roboty mi necháš!*

Mládež pripravovala v jurskej noci nejednému gazdovi prekvapenie. Niektorý našiel ráno brány, ktoré večer oprel o stajňu, vytiahnuté na strome, inému rozobrali voz a poskladali ho na streche domu.

Žofia – 15. máj

Podľa pranostiky **Žofia víno vypíja a dobré ľany dáva** sa mohlo v tento deň ešte udržať studené počasie s občasnými nočnými mrazmi, škodlivými pre vinohrady. Tento deň ľudia považovali za najvhodnejší deň na siatie ľanu a konopí, ktoré mali byť husté a dlhé, ako vraj vlasy *Žofie*. Z vlákien týchto rastlín si roľníci zhotovovali základné odevy. Semená týchto plodín boli dôležitou surovinou na výrobu rastlinných olejov.

Na Orave sial ľan najvyšší člen rodiny. V Hruštíne radili, aby sa manželia na *Žofiu* povadili, lebo čím väčšia je zvada, tým vyšší bude ľan.

Urban – 25. máj

Bol patrónom vinohradníkov. Všade, kde sa pestovalo hrozno, patrila deň *Urban* patrila k významným sviatkom. Vinohradníci mali v obciach kaplnky alebo sochy svojho patróna.

25. mája ovíjali jeho sochy girlandami rozvinutého viniča a k nohám mu kládli nádoby s vínom. Mládež tancovala pri *muzike*, starší sa navštevovali v pivniciach, hostili vínom i prineseným mäsom a koláčmi.

Májový dážď a chladnejšie počasie vítali vinohradníci, ale i poľnohospodári podľa porekadla **Studený máj, v stodole raj**.

Máje

Všetko živé, čo prišlo na svet v máji, malo sa úspešne vyvíjať. Mláďatá zvierat – mačatá, jahňatá, húsatá, mali byť najvhodnejšie na chov. Deti narodené v tomto mesiaci mali byť šťastné. Od mája do júna sa často opakovali zvyky, ktorých základným prvkom boli mladé prúty, konáre alebo aj stromy. Stavanie májov bolo rozšírené na celom Slovensku. Na ich postavenie rúbali vysoké stromy s pravidelne rozloženou korunou. V okolí Trenčína stavali mládenci svojim dievčatám pred 1. májom jedle individuálne. Ponechali len vrcholec, do ktorého okrem papierových stúh uviazali šatku a fľašu pálenky, čo dostali od dievčaťa.

Po prvej svetovej vojne chodili už mládenci s *muzikantmi* spievajúc:

Sadíme my máje,

čo nám dáte za ne?

Pálenky hriatej

do krpky naliatkej.

*Vyjdže si, Hanička,
vyjd' si pozrieť na ne.
Ak sa ti pozdajú,
odmeníš sa za ne.
Keď som ich videla,
len samé jelšiny,
iba ste mi, iba
žiaľu narobili.*

Ak sa dievčaťu máj páčil, poslalo mládencovi pierko z rozmarínu, ruty, klin-cov, ľadníka a ďalších kvetov. Znakom súhlasu zo strany mládencových ro-dičov bola stuha do vlasov, ktorú mládencova matka kúpila na najbližšom jarmoku pre dievča.

Turíce

Ťažisko turíčnych zvykov sa viazalo k vode, zeleni, dobytku a obiliu. K star-ším obradom patrí čistenie prameňov a studničiek v celom chotári. Robilo sa od začiatku mája tak, aby do *Turíc* boli všetky vyčistené.

Letný slnovrat

Obdobie okolo 21. júna, keď slnko pri svojom zdanlivom pohybe dosahuje najväčšiu odchýlku od rovníka, dostáva sa nad obratník Raka a potom sa začína vracieť, poznáme ako *letný slnovrat*.

K základným zložkám slnovratových zvykov patrila oheň vo viacerých for-mách. Boli to vetry, okolo ktorých nielen mládež, ale aj ženy a muži spievali, tancovali a často ich aj preskakovali. Dôležitou zložkou bola voda. S tečúcou vodou a rosou súviseli aj ďalšie zvyky zamerané na privolanie dažďa, zabez-pečenie zdravia. Ľudia viacerými spôsobmi využívali rastliny, ktoré v tomto čase kvitli.

Ján – 24. jún

V kresťanskom kalendári 24. júna na sviatok narodenia *Jána Krstiteľa* sa na tento termín posunuli slnovratové zvyky, pre ktoré sa vžil názov svätajánske alebo jánske zvyky. Ohne, ktoré sa pálili v tento deň, nazývali aj *Vojano* alebo *Sobotka*. V oblasti Michaloviec a v ďalších východoslovenských oblastiach sa v jánskych piesňach odrazili aj iné prvky:

*A na Jana, na svätého Jana
kúpala sa svata Hana.
Jak sa ona okúpala,
na Janička zavolala:
Na , Janičku pravú rúčku,
bo zahyniem toho ročku.
Kto na totu Sobotku nepríde,
do ročka ho hlava boľeť bude.
Ja na totu Sobotečku prišla,
do ročka ja budem frišna.
Jane, Jane, svaty Jane,
čos' posvätil všetko zeľ.*

Pastieri považovali 24. jún za svoj stavovský sviatok. Okrem vatier ho na salaši oslávili hostinou, na ktorej sa jedla baranina často varená v žinčici alebo bravčovina.

Valasi si zaspievali, zatancovali a zabavili sa pri pálenke, či už sami, alebo s gazdami, ktorí ich pri tejto príležitosti navštívili.

Ludia verili, že všetky rastliny, ktoré na *Jána* kvitnú, majú liečivý alebo čarodejný účinok. Na juhozápadnom Slovensku sa tradovalo, že na *Jána* pred východom slnka každá rastlinka ohlasuje ľudskou rečou, akú chorobu lieči.

Jakub a Anna – 25. a 26. júl

Na Ponitří vyberali cesnak, lebo vraj po *Jakube* uteká do zeme. Na *Jakuba* alebo *Annu* išli ženy okopávať kapustu. Po skončení práce sa krútili okolo nej a spevavým hlasom volali:

*Dneska je Jakuba, zajtra bude Anny,
krúťte že sa, krúťte, moje milé hlavy.*

O počasí v Honte hovorili, že **ak na Jakuba slnko svieti, má tuhá zima byťi.** Na celom Slovensku sa tiež hovorilo **Svätá Anna, chladná zrána.** *Jakubom* sa končí leto, *Annou* sa začína *babie leto* prechádzajúce do jesene.

Dožinky

Boli to predovšetkým zvyky sprevádzajúce zber úrody. Na juhozápadnom Slovensku žnice prvým povrieslom obviazali slivkový strom hovoriac: **Nech teba slivka kríže bolia, ale mňa nie!**

Dávali pozor, aby nenechali hrable položené zubami nahor, aby neprivolali dážď.

Keď hrozil dážď, kázali deťom hovoriť riekanku:

***Neprš, neprš dážď, povezieme raž,
na koláčky, na pagáčky, tebe dáme tiež!***

Keď bolo obilie vymlátené, rozhodili po stodole jednu hrst' pre myši, druhú pre vtáky. Na gazdovstvách, kde mali žencov, bolo povinnosťou gazdinej starať sa o ich stravovanie. Jedlá museli byť výdatné, chutné a gazdiná ich mala priniesť v zaužívanom čase, inak ju ženci privítali niektorou z posmešných piesní, akých bolo nadostač.

Keď sa žatva chýlila ku koncu, uvili ženci z klasov a poľných kvetov veniec. Hotový veniec pokropili svätenou vodou a zavesili do komory.

Dožinkový veniec mal rôzne formy a podľa toho ho buď niesli v rukách, alebo dali niektorému dievčaťu na hlavu. S vencom, prípadne išli ženci za poslednou fúrou obilia.

Ukončenie práce ako aj svoj príchod oznamovali spevom:

***Už sme žitko zožali,
do snopčekov zviazali.***

***Hospodár, hospodár,
aby si sa do komína
neschoval, neschoval.***

***Aby si tie toliarečky
vykladal, vykladal,
čo si si ty v prvších časoch
odkladal, odkladal.***

Pohostenie žencov a žníc malo obradný charakter a chlieb mal byť už z novej múky.

Hody

Uskutočňovali ich vo výročný deň farského kostola alebo v deň patróna, ktorému bol kostol zasvätený. V domácnostiach boli napečené koláče, mäso, pripravená pálenka, u zámožnejších hriata s medom a škoricou, víno, prípadne pivo. K štedrému obedu prichádzali príbuzní a priatelia z okolitých dedín, s ktorými si posedeli pri pohárikú a neskôr ich odviedli na zábavu.

Všechsvätých – 1. November

Výročný cyklus by nebol úplný bez zmienky o sviatkoch venovaných mŕtvym. Podľa prastarých predkresťanských predstáv sa duše mŕtvych zúčastňovali na všetkých významnejších udalostiach v živote rodu, preto sa na nich pamätalo príslušnými obradmi.

Na Orave a Liptove nechávali cez noc z 1. na 2. novembra na stole časť večere, chlieb, maslo, pálenku. Ľudia verili, že keby *duše* na stole nič nenašli, celý rok by plakali od hladu. Na väčšine nášho územia rozdávali potraviny nie *dušiam*, ale rozdávali ich chudobným, aby sa modlili za pokoj duší mŕtvych. K starším zvykom patrí tiež pálenie sviečok na hroboch, kým kladenie venčov a kvetinová výzdoba sú javom novším.

3.5 Základná škola ako miesto ožiovania a zachovávania tradícií

Často sa v reálnom spôsobe života spoločnosti stretávame s tým, že najmä globalizácia, uniformita, nekritické, ale aj nezodpovedajúce preberanie tzv. vzorov z vyspelého sveta (hlavne americké príklady), ale aj v rámci úpadku morálky a hodnôt, spôsobujú odklon a postupné zabúdanie či strácanie inštitucionálnej pamäti aj v oblasti osvedčených kultúrnych tradícií nášho národa.

O to viac sa musíme snažiť využiť všetky dostupné a zaujímavé podnety, nápady a možnosti, ako zachovať a ešte aj oživiť vhodnou formou, hoci aj modernými prostriedkami (informačné technológie), edukáciu o dedičstve našich predkov, ktoré bolo vytvárané po stáročia. Tým môžeme podporiť a prispieť k humanizácii výchovy najmladšej a mladej generácie.

Niet pochyb, že rozvíjanie kultúrnych tradícií bolo a už aj dlhší čas je cieľom (od roku 1993) rôznych inštitúcií a organizácií, najmä v rámci vedeckých konferencií. Ako príklad môžeme uviesť konferencie: *Postavenie ľudovej kultúry vo výchovno-vzdelávacom procese* (Polný Kesov, 1993), *Ludová výroba a remeslá v regiónoch* (usporiadal ÚLUV v roku 1997), *Regionálna výchova a škola* (PF UMB Banská Bystrica, 2002), *Regionálna výchova* (Liptovský Mikuláš, 2008) a pod.

Odborníci zaoberajúci sa uvedenou problematikou sa usilujú o integráciu rôznych prejavov a foriem ľudovej kultúry (napr. ľudové stavitelstvo, remeselná výroba, výtvarné umenie, odev, technické zariadenia, ľudová slovesnosť, ľudová hudba, piesne, tance, hry, zvyky a pod.) do edukačného procesu.

Z uvedeného vyplýva, že učiteľ by mal byť nositeľom lúča kultúrnych tradícií nášho národa a práve on by mal účinne ovplyvňovať rozvoj všeobecného aj konkrétneho poznania, vrátane rozvoja miestneho, regionálneho a národného povedomia žiakov.

Dnešné dieťa strávi v škole minimálne desať rokov svojho života. Ak tento čas premárni, už sa mu nikdy nepodarí dohnať to. Výskumy potvrdzujú, že mnoho detí v škole pracuje bez toho, aby svoje schopnosti dostatočne využilo. Nie vždy sú to len schopnosti, ktoré žiaka limitujú. Často je to práve nedostatočná motivácia, ktorá spôsobuje, že žiak podáva omnoho slabšie výkony, ako sú jeho schopnosti.

Práca s motiváciou je preto jednou z najdôležitejších a najnáročnejších úloh učiteľa pri zefektívňovaní výchovno-vzdelávacieho procesu. Ak učiteľ *urobí* svoj predmet netradičným, pritažlivým, pestrým, ak sa nebude voči žiakom správať nadradene, určite v nich prebudí záujem o predmet, tvorivosť, fantáziu a sebavedomie. Učiteľ je pre žiaka vzorom pôsobiacim na všetku jeho činnosť. Často si neuvedomuje, že jeho názory, postoje, mimika, gestikulácia, reč, žiaci napodobňujú. Preto by mal dbať o to, aby bol pre žiakov všestranným príkladom. Prispieva to nielen k zvyšovaniu vedomostnej úrovne žiakov, ale aj k výchove.

Najčastejšími problémami, ktoré v súvislosti so školou znepokojujú učiteľov, sú problémy týkajúce sa nedostatku spolupráce a disciplíny zo strany žiakov. Učitelia môžu zvažovať vinu na nepozornosť žiakov, nedostatok snahy, rušivé správanie a všeobecnú neochotu spolupracovať, na osobnostné charakteristiky žiakov, na nedostatočnú podporu zo strany spoločnosti i rodiny. Napriek tomu sa mnohým učiteľom darí prekonávať zdanlivo nemožné podmienky a získavať žiakov na spoluprácu.

ZÁVER

Správne využitie organizačných foriem vyučovania a vyučovacích metód je základom správnej a motivujúcej aplikácie vlastnej obsahovej časti práce o región s jeho osobnosťami, zvykmi a tradíciami, ale aj kultúrno-historickými pamiatkami v ich integrácii do voliteľnej časti školského vzdelávacieho programu v rámci výučby regionálnej výchovy ako prierezového predmetu.

V učebnom zdroji sme sa snažili zdôrazniť štrukturálne zoradenie a hlavne obsahovú vecnosť hlavných kapitol, čo vytvára predpoklady na jej účinné a efektívne využitie v praxi. Tento zámer a naša snaha však nezaručuje vyčerpávajúco teoreticky a metodicky zodpovedať na všetky atribúty prípravy a výučby regionálnej výchovy. Poskytuje však akýsi návod a presvedčenie, že týmto spôsobom je možné postupovať.

Musíme pripomenúť, že každý pedagogický pracovník si musí nájsť a vytvoriť konkrétne a danej situácii najviac zodpovedajúce postupy a obsahovo konkrétne vecné údaje a informácie na dosiahnutie účinnej a motivujúcej výučby v tomto prierezovom predmete.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BEŇUŠKOVÁ, Z. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava : VEDA. 2005. 241 s. Dostupné na internete: <www.uet.sav.sk/pracovnici/benuskova.htm>

BERNÁTHOVÁ, B. *Postavenie regionálnej výchovy v edukačnom procese s akcentom na aspekt zážitkovosti : vybrané teoretické a metodické aspekty regionálnej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. ISBN 978-80-8094-392-9.

CABANOVÁ, V. Súčasné poňatie regionálnej školy na Slovensku. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2004, roč. 56, č. 3.

ČELLÁROVÁ, L. Postavenie regionálnej výchovy v edukačnom procese. In *Regionálna výchova a škola*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 12-19.

DOUŠKOVÁ, A. Regionálna výchova na 1. stupni ZŠ ako proces rozvíjania postojov. In *Regionálna výchova a škola : zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 113-117.

HAMALOVÁ, M., TVRDOŇ, J., ŽÁRSKA, E. *Regionalistika*. Bratislava : Inštitút pre verejnú správu, 1997. 100 s. ISBN 80-85327-43-0.

IVANOVIČOVÁ, J. Regionálna výchova v školskej praxi, jej vplyv na rozvoj hodnotovej orientácie žiaka mladšieho školského veku. In *Dimenzie a perspektívy rozvoja osobnosti jednotlivca v súčasnej škole 2 : zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Levoča 15. – 16. 4. 2009*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2009. ISBN 978-80-8084-491-2, s. 410-417.

JÁGEROVÁ, A., KOSSÁROVÁ, A. *Kolotoč piesní, hier a tancov pre najmenších*. Zvolen : Podpolianske osvetové stredisko vo Zvolene, 2007. Dostupné na internete: <www.bellamos.sk/getfile.php?=535&language=1>

JASENÁK, L., ŽUFFA, C. *Pozdvihnutie národného povedomia vo výchovno-vyučovacom procese : zborník príspevkov zo seminára dňa 16. novembra 1994 v Liptovských Sliačoch*. Martin : Vyd. Matice slovenskej, 1995. 79 s. ISBN 8070903724.

KOVÁČOVÁ, B., REPKOVÁ, D. *Región ako súčasť hudobno-pohybových hier v primárnom vzdelávaní*. In *Región, regionální hudební kultúra a regionálni umelci v kontexte vývojových proměn společnosti*. Ostrava : Pedagogická fakulta, 2008. ISSN 1802-6540 (CD nosič).

KRÉBESOVÁ, J. et al. *Martin*. Martin : Kozák – Press, 2005. 115 s. ISBN 80-969292-1-6.

KRUPOVÁ, I. *Regionálna výchova vo vidieckom prostredí so zameraním na tradičné ľudové remeslá*. In KRÍŽOVÁ, J., KRUPOVÁ, I. *Vybrané špecifiká regionálnej výchovy v okolí Banskej Bystrice*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB. 2007. ISBN 978-80-8083-471-5, s. 63-114.

MUNTÁG, S. et al. *Turieč farebné srdca Slovenska*. 2. vyd. Martin : Neografia, 2008. 100 s. ISBN 9788089208951

OBST, O. *Mimoškolské prostredie*. In KALHOUS, Z., OBST, O. et al. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X, s. 164-181.

PETLÁK, E. *Všeobecná didaktika*. Bratislava : IRIS, 1997. ISBN 80-88778-49-2.

PODOLÁK, P. *Turieč – turistický sprievodca*. Bratislava : DAJAMA, 2003. ISBN 80-88975-60-3.

Regionálna výchova a ľudová kultúra v slovenskom školstve : zborník príspevkov z odborného seminára v Liptovskom Mikuláši 4. – 5. júna 1999. Sliače : Združenie pedagógov s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy Liptova, 2000. 65 s. ISBN 80-968353-3-4.

REVAJOVÁ, L. *ZŠ s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy*. Banská Bystrica : Metodické centrum, 2001. ISBN 80-8041-380-0

REVAJOVÁ, L. *Regionálna výchova a ľudová kultúra v slovenskom školstve*. In *Národná osveta*. ISSN 1335-4515, 2005, roč. 10, č. 9, s. 10-12.

UHRINOVÁ, M., VARGOVÁ, M. *Aplikácia prvkov regionálnej výchovy v edukačnom procese v primárnom vyučovaní*. In *Vybrané teoretické a metodické aspekty regionálnej výchovy*. Nitra : Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. ISBN 998-80-8094-392-9, s. 72-79.

Vzájomný vzťah regionálnej kultúry a školstva. Liptovský Mikuláš : Školská správa, 1993.

PRÍLOHY

Príloha A Príprava na vyučovaciu hodinu

Región, v ktorom žijem

Škola	Základná škola
Ročník	III.
Predmet	Vlastiveda
Tematický celok	Môj rodný kraj
Téma	Rozprávky, príbehy, legendy spojené s históriou obce, mesta
Typ hodiny	Kombinovaná hodina
Ciele	Oboznámiť žiakov s povestou <i>Studňa lásky</i>
Medzipredmetové vzťahy	Slovenský jazyk, prírodoveda, hudobná výchova
Metódy	Motivačná, slovná – výklad, vysvetľovanie, rozhovor, praktické riešenie úloh, fixačná metóda
Formy	Hromadná, skupinová, didaktická hra
Zásady	Názornosti, primeranosti, postupnosti, individuálneho prístupu
Pomôcky	Tabuľa, CD
ŠTRUKTÚRA HODINY	
ÚVODNÁ ČASŤ	Oboznamovanie žiakov s cieľom a úlohami vyučovacej hodiny. Kontrola domácej úlohy: žiaci mali doniesť staré pohľadnice Trenčína.
HLAVNÁ ČASŤ	Hra – Akrostich – slovo napíšeme po hláskach pod seba každá hláska sa stane začiatočným písmenom nového slova: O – ohromný F – fantastická M – mohutný A – atraktívna A – aktívny T – tichá R – rýchly I – istá M – múdra A – asertívna Motivácia – O Trenčíne formou otázok – hra – postavia sa tí žiaci, ktorí: - majú radi Trenčín - sa narodili v Trenčíne - už boli na trenčianskom hrade - bývajú v Trenčíne - majú na začiatku mena O alebo F - by chceli bývať na hrade - majú doma studňu

	Skupinová práca 1. So starých pohľadníc, obrázkov Trenčína vytvorte v skupinách symbol lásky – srdce – koláž. 2. Vymyslite rýmy k slovám studňa, láska, skala, voda, srdce. 3. Zaspievajte pieseň o láske. 4. Spočítajte koľko písmen „S“ sa nachádza v texte „Studňa lásky“. STUDŇA LÁSKY K obdobiu panstva rodu Zápoľských na Trenčianskom hrade sa viaže jedna z najstarších, ale i najkrajších slovenských povestí o <i>Omarovi, Fatime a Studni lásky</i>. Rozpráva o láske tureckého pašu Omara ku krásnej Fatime, zajatkyni Štefana Zápoľského na Trenčianskom hrade. Za jej slobodu sľúbil Omar vykopať na hrade studňu, aby sa stal skutočne nedobytným. So svojimi 300 druhmi sa vraj tri roky snažil z tvrdej skaly vykopať vzácnu vodu. To sa mu za cenu smrti takmer všetkých druhov i podarilo. So slovami: „Zápoľský, vodu máš, ale srdce nie“, si Fatimu odviezol domov. Pri odchode sa vraj Fatimin závoj zachytil o krovie na zákrute cesty na hrad. Hostinec, ktorý vznikol na tomto mieste asi v 16. Storočí, niesol preto meno <i>Závoj</i> a dnes sa volá <i>Fatima</i>. V skutočnosti išlo o pôvodnú budovu fary, prináležiacej ku <i>Kostolu narodenia Panny Márie</i>. Ani so studňou to nebolo tak, ako uvádza povesť. V skutočnosti ju asi začiatkom tridsiatych rokov 16. storočia začali kopáť vojaci habsburskej posádky hradu a poddaní trenčianskeho panstva. Trvalo im to okolo štyridsať rokov a dostali sa na úroveň takmer 80 metrov pod povrch skaly. Prácu dokončil Alexius Thurzo okolo roku 1570. Na prameň síce nenarazili, ale úroveň spadnutej dažďovej vody v tomto umelom rezervoári dosiahla uspokojivú úroveň. Dodnes kolíše v rozmedzí 12 – 15 metrov. <i>Čo je to povesť?</i> <i>Povešť</i> je krátky žáner prozaickej epiky, ktorý spravidla spracúva historickú tematiku voľne, v rozpore s historickou skutočnosťou, s pútavým dejom. V súčasnosti je termín takmer výlučne vyhradený na oblasť ľudovej slovesnosti. V minulosti sa ako prstonárodná povesť označovala ľudová rozprávka. <i>Povešť</i> je podobná rozprávke, má jednoduchý dej a je krátka. Má však vždy reálny základ.
--	---

ZÁVEREČNÁ ČASŤ	Povesti rozdelujeme na: • heraldické – vysvetľujú pôvod erbov, • miestne – vzťahujú sa k nejakému miestu, • historické – rozprávajú o významných udalostiach národných dejín a sú prameňom lepšieho poznania minulosti, • démonické – rozprávajú o magických bytostiach, javoch. Zhrnutie a krátke opakovanie učiva: <i>Čo sme sa dnes naučili?</i> <i>Zaspievame si spoločne piesne o Trenčíne.</i> Vyhodnotenie aktivity a správania žiakov: najprv vyhodnotíme triedu ako celok, udelíme pochvaly jednotlivcom, povzbudíme do ďalšej práce. Úloha: Prerozprávaj doma povesť <i>Studňa lásky</i>; vymenuj aké iné povesti o Trenčíne poznáš.
-----------------------	--

Príloha B Príprava na vyučovaciu hodinu

Kultúrne a historické pamiatky regiónu

Škola	Základná škola
Ročník	III.
Predmet	Vlastiveda
Tematický celok	Objavujeme Slovensko
Téma	Historické pamätihodnosti Slovenska
Typ hodiny	Rímsky skalný nápis v Trenčíne
Ciele	Kombinovaná hodina
Medzipredmetové vzťahy	Oboznámiť žiakov s významnou historickou pamiatkou, ktorá sa nachádza priamo v ich meste
Metódy	Čítanie, výtvarná výchova
Formy	Názorná, slovná, expozičná, rozhovor
Zásady	Hromadná, individuálna práca
Pomôcky	Názornosti, primeranosti, postupnosti, individuálneho prístupu
	Mapa sveta, fotografia skalného nápisu, slovník cudzích slov
ŠTRUKTÚRA HODINY	
ÚVODNÁ ČASŤ	Oboznamovanie žiakov s cieľom a úlohami vyučovacej hodiny. Kontrola domácej úlohy: žiaci mali doniesť fotografie historických pamiatok Trenčína.
HLAVNÁ ČASŤ	<i>Motivácia</i> Rozhovor o histórii Trenčína - zisťovanie úrovne vedomostí. Podnietenie záujmu žiakov o nové poznatky. Žiaci ukazujú svoje prinesené fotografie. <i>Výklad učiva</i> Z prinesených fotografií pamätihodností Trenčína na magnetickej tabuli vytvárame časovú os. Medzi najstaršie pamiatky nesporne patrí Rímsky skalný nápis nachádzajúci priamo v našom meste. (Ak ho žiaci nepriniesli, učiteľ použije pripravený.)

ZÁVEREČNÁ ČASŤ	Žiaci sa pokúšajú prečítať nápis v origináli. Znenie nápisu v preklade: „Vítazstvu cisárov venovalo 855 vojakov II. légie z vojska, ktoré sídlilo v Laugariciu. Dal zhotoviť Marcus Valerius Maximianus, legát II. légie pomocnej.“ Text na vytlačenie: <i>Rímsky skalný nápis v Trenčíne</i> Najvýznamnejšia rímska epigrafická pamiatka v strednej Európe na sever od Dunaja. (v slovníku cudzích slov žiaci zistia význam slova epigrafická pamiatka – epigraf – nápis vytesaný ,vyrytý) Nápis: „Vítazstvu cisárov venovalo 855 vojakov II. légie z vojska, ktoré sídlilo v Laugariciu. Dal zhotoviť Marcus Valerius Maximianus, legát II. légie pomocnej.“ Pravosť nápisu a identifikáciu donátora, legáta II. légie pomocnej umožnil jedinečný objav v alžírkej Zane (niekdajšie mesto Diana Veteranorum v rímskej provincii Numidii). V polovici 50-tych rokov tu bol objavený podstavec sochy bývalého miestodržiteľa M. V. Maximiana s nápisom, opisujúcim jeho bohatú a záslužnú kariéru v službách Ríma. Okrem toho sa tiež spomína, že bol veliteľom oddielov, ktoré prezimovali v Laugariciu na území barbarov. Presné datovanie nápisu umožnil údaj, že je venovaný „vítazstvu cisárov...“. Z kontextu vyplýva, že mohlo ísť iba o cisára Marca Aurélia „filozofa na tróne“ (161 – 180) a jeho syna Commoda, ktorý sa stal spoluvládcom až v roku 179. Na jar roku 180 cisár Marcus Aurelius zomrel, Commodus uzavrel s Germánmi mier a rímske oddiely sa z barbarika stiahli. Táto jedinečná pamiatka, vytesaná do hradného brala, je momentálne pre rekonštrukciu hotela Tatra neprístupná. Odborný text žiaci čítajú a rozprávajú sa o údajoch, ktorým nerozumejú. Pomocou slovníka cudzích slov zisťujú význam neznámych výrazov. Na mape sveta hľadajú Alžírsko, kde sa našiel dôkaz pravosti skalného nápisu. Na pripravené výkresy A5 kreslia grafitom postavu rímskeho vojaka, ako si ho predstavujú, keď táboril v r. 179 v Trenčíne. Otázky: <i>Čo máme v meste a má to európsky význam?</i> <i>Kde v meste sa nápis nachádza? Kedy asi vznikol?</i> Zhodnotíme výkon žiakov, pochválime aktívnych. Z kresieb urobíme malú výstavku.
-----------------------	--

Príloha C Príprava na vyučovaciu hodinu

Významné osobnosti regiónu

Škola	Základná škola
Ročník	II.
Predmet	Vlastiveda
Tematický celok	Môj rodný kraj
Téma	Regionálne múzeá, prírodovedné múzeá, galérie, skanzeny. Významné osobnosti regiónu.
Typ hodiny	Kombinovaná hodina
Ciele	Oboznámiť žiakov s tvorbou fotografa Jána Halašu na výstave v <i>Galérii M. A. Bazovského</i>
Medzipredmetové vzťahy	Čítanie, výtvarná výchova
Metódy	Názorná, slovná, expozičná , rozhovor
Formy	Hromadná, individuálna práca.
Zásady	Názornosti, primeranosti, postupnosti, individuálneho prístupu,
Pomôcky	Fotografie J. Halašu, pomôcky na VYV
ŠTRUKTÚRA HODINY	
ÚVODNÁ ČASŤ	Oboznamovanie žiakov s cieľom a úlohami vyučovacej hodiny. Kontrola domácej úlohy: žiaci mali doniesť staré čiernobiele fotografie.
HLAVNÁ ČASŤ	<i>Motivácia</i> Rozhovor o živote detí v minulosti, práci detí a hrách na dedine. Podnietenie záujmu žiakov o nové poznatky. Žiaci ukazujú svoje prinesené fotografie. <i>Výklad učiva</i> Žiakom porozprávame ako žili deti v minulosti, ukážka fotografií, ako sa hrali... Prehliadka výstavy fotografií J. Halašu. V tomto roku si pripomíname aj tridsať rokov od smrti trenčianskeho lekárnik a fotografa Jána Halašu. Jeho tvorba zachytená v zbierke <i>Galérie M. A. Bazovského</i> bude verejnosti predstavená na výstave s jednoduchým názvom <i>Fotografie</i>. Umelecký fotograf, publicista a lekárnik Ján Halaša, patrí k hlavným predstaviteľom slovenskej amatérskej medzivojnovnej a povojnovnej fotografie. Svojím pozoruhodným fotografickým dielom a najmä pozitívnym životným postojom, zanechal v Trenčíne trvalú stopu. Viac ako polstoročie fotografoval a zaznamenával dnes už dávno zabudnutý dobový kolorit slovenskej krajiny, ale nezameniteľný obraz zanechal predovšetkým v lyrickom zobrazení prírody a vidieckeho

ZÁVEREČNÁ ČASŤ	života v Trenčíne a jeho okolí. Vytvoril básnivý obraz až impresionisticky rozostrených krajinárskych a žánrových fotografií s motívmi starých ľudí a detí, často so sociálne kritickým nábojom, ale aj prežiatený láskavým porozumením. Vystavený súbor prezentuje diela od konca 20-tych rokov až po druhú polovicu 60-tych rokov 20. storočia, teda približuje takmer päťdesiat rokov tvorby vitálneho umelca, ktorý prežil svoj život s optimizmom a svojským humorom. Samotná výstava dokumentuje krásy letnej i zimnej slovenskej krajiny, ale predovšetkým prírodné scenérie Trenčína, najmä poetickú atmosféru neďalekých síhtí v okolí rieky Váh. Pôsobivý je aj jeho pohľad na beckovský a trenčiansky hrad. Najmotívnejšie však pôsobia zábery zo života v rázovitých obciach Horná Súča, Vršatecké Podhradie, Zliechov, či Čičmany z 30-tych a 40-tych rokov minulého storočia. Tu v plnom porozumení a citovom zaujatí zaznamenával všedný, sviatočný i zbožný život dedinského obyvateľstva a prostredníctvom nesmierne citlivých záberov vytvoril oslavu detstva a jeho bezstarostných hier, krásu mladosti, vrúcnosť materstva a napokon múdrosť staroby. Na malom priestore tak skomponoval humanistickú apoteózu života človeka, od počiatku po koniec, do svitania po súmrak. Svojím sociálnym cítením a poetickým vzťahom k slovenskému vidieku, mal tak blízko aj k významným slovenským fotografom Pavlovi Socháňovi a Karolovi Plickovi. V jeho tvorbe sa objavovali aj metaforické fotografické kompozície s filozofickým podtextom: <i>Osamelý</i> (1933); <i>Starosť kráča nad radosťou</i> (1938); <i>Aj staroba pozná úsmev</i> (1942)... Zámerom <i>Galérie M. A. Bazovského</i> v Trenčíne, ktorá má vo svojich zbierkach viac ako 100 Halašových umelecky hodnotných fotografií, je priblížiť verejnosti tvorbu tohto známeho fotografa a zároveň významného kultúrneho predstaviteľa trenčianskeho regiónu. Pozreli sme si výstavu čiernobielych fotografií. Ako protiklad budeme maľovať farebne. Najprv si výkres zamaľujeme čiernou farbou, potom si poodtláčame farebné namaľované listy, nakoniec domaľujeme drobné zvieratká, ktoré môžu byť na jesennej zemi. Vyhodnotenie aktivity a správanie žiakov. Zhodnotíme spoločne svoj výkon. Urobíme si v triede výstavku prinesených detských fotiek a aj našich prác.
-----------------------	---

Príloha D Príprava na vyučovaciu hodinu

Turisticko-rekreačné využitie regiónu

Škola	Základná škola
Ročník	II.
Predmet	Vlastiveda
Tematický celok	Môj rodný kraj
Téma	Prírodné krásy regiónu
Typ hodiny	Kombinovaná hodina
Ciele	Oboznámiť žiakov so <i>Zátokou pokoja</i>
Medzipredmetové vzťahy	Čítanie, výtvarná výchova
Metódy	Názorná, slovná, expozičná, rozhovor
Formy	Hromadná, práca vo dvojiciach
Zásady	Názornosti, primeranosti, postupnosti, individuálneho prístupu
Pomôcky	Fotografie živočíchov, papierové paletky
ŠTRUKTÚRA HODINY	
ÚVODNÁ ČASŤ	Oboznamovanie žiakov s cieľom a úlohami vyučovacej hodiny.
HLAVNÁ ČASŤ	<i>Motivácia</i> Rozhovor o prírode pri Váhu. Podnietenie záujmu žiakov o nové poznatky. ZÁTOKA POKOJA Nachádzate sa v záplavovej zóne na ľavom brehu rieky Váh. Táto plocha, našimi predkami nazývaná sihoť, sa preto počas povodní môže ocitnúť pod vodou. Charakter vážskych sihotí v minulosti určovala nespútaná rieka i človek a jeho dobytok. Majme na pamäti, že ide o územie, ktorého vývoj má aj naďalej v réžii rieka Váh a prírodné zákonitosti sú tu nadradené ľudským záujmom. Malo by si preto zachovať prírode blízky charakter so zachovalými brehovými porastmi. <i>Zátoka pokoja</i> sa nachádza vo výške 205 m n. m. Má rovinatý charakter a rozlohu približne 1,2 ha. Pevnina v zátok je tvorená z niekoľkometrovej vrstvy štrkopieskov s tenkou vrstvou neúrodnej pôdy na povrchu. Má tvar polostrova, ktorý je z oboch strán obklopený vodou. Môžeme tu pozorovať močiarne, ale aj suchomilné druhy rastlín i živočíchov. <i>Čo tu rastie?</i> Medzi drevinami dominujú topoľ čierny, vrba biela a krehká, zriedkavejší je topoľ biely a jelša lepkavá.

ZÁVEREČNÁ ČASŤ	Nájdeme tu jaseň štíhly, javor mliečny, čerešňu vtáčiu, ale aj ovocné stromy, napríklad orech, jabloň či myrobalán. Po niektorých stromoch sa šplhajú liany – chmeľ a brečtan. Miestami nachádzame husté krovité porasty, pri vode tvorené hlavne viacerými druhmi vŕb, na suchších miestach ich nahrádza svíb krvavý, hloh jednosemenný, trnka i ruža šípová. Tesne pri vode rastú mokradňové druhy rastlín, napríklad chrasznica trsteníkovitá i dekoratívny kosatec žltý. <i>Kto tu býva?</i> Okrem pomerne bohatého spoločenstva rýb (asi 30 druhov) žijú v rieke Váh a jej blízkosti aj viaceré obojživelníky (skokan rapotavý, rosnička zelená) a plazy (užovka obojková). Oveľa pestrejšia je fauna vodných bezstavovcov, nápadné sú, napríklad vážky. Platí to aj v prípade suchozemských živočíchov, početne sú tu zastúpené hlavne chrobáky, motýle, rovnokridlovce (koníky, kobylky) či blanokridly hmyz. Zo stavovcov tu nachádzajú dobré podmienky, napr. jašterica krátkohlavá, viaceré druhy spevavcov – veľmi nápadným hniezdičom je drozd čvikoťavý, spevom nás upútajú penice i slávik krovískový. Z vodných druhov tu pravidelne hniezdi kačica divá. Pozorovať nad vodou či na vode môžeme ďalšie druhy, napríklad labuť hrbozobú, volavku popolavú, čajku smečivú a v zime krdle kormorána veľkého. Spomedzi cicavcov žijú na území len drobné druhy – hmyzožravce, netopiere a hlodavce, z najväčších možno spomenúť ježa východného, vevericu stromovú či ondatru pižmovú. Úlohy: Prejdeme si celú zátoku pokoja a na jednotlivých stanovištiach budeme pátrať, čo tam žije. Na záver vylúštíme tajničku. (SUMEC) - roSnička - Užovka - korMorán - nEtopier - veveriCa Deťom v dvojiciach rozdám papierové paletky s nalepenou obojstrannou páskou. Ich úlohou je za časový úsek 15 minút nalepiť, čo najviac farieb, aké v prírode nájdú. Vyhodnotenie aktivity a správanie žiakov. Zhodnotíme spoločne svoj výkon. Urobíme si v triede výstavku paletiek a nakreslíme si, aké zvieratká v zátokách žijú.
-----------------------	--

Príloha E Príprava na vyučovaciu hodinu

Ľudové zvyky a tradície regiónu

Škola	Základná škola
Ročník	I.
Predmet	Prírodoveda
Tematický celok	Ja a moje zdravie
Téma	Vianoce
Typ hodiny	Kombinovaná hodina
Ciele	Opisovať a poznávať vianočné zvyky a tradície typické pre našu kultúru
Medzipredmetové vzťahy	Slovenský jazyk, hudobná výchova, regionálna výchova
Metódy	Motivačná, slovná – výklad, vysvetľovanie, rozhovor, praktické riešenie úloh, fixačná metóda
Formy	Hromadná, skupinová, didaktická hra
Zásady	Názornosti, primeranosti, postupnosti, individuálneho prístupu
Pomôcky	Tabuľa, obrázkový materiál, vianočný stromček, oblátky, med, orechy, jablko
ŠTRUKTÚRA HODINY	
ÚVODNÁ ČASŤ	Oboznamovanie žiakov s cieľom a úlohami vyučovacej hodiny. Kontrola domácej úlohy: žiaci sa mali doma porozprávať o <i>Vianociach</i> u nich doma.
HLAVNÁ ČASŤ	Hádanka: Na stole mám pripravené pomôcky – stromček, ovocie, oblátky, med... Aký sviatok sa blíži, keď si pripravujeme tieto veci? <i>Motivácia</i> O <i>Vianociach</i> formou otázok – hra – Chodím, hľadám, čo mám znáť, poď mi „Jožko“ pomáhať... žiak porozpráva o zvykoch u nich doma. Potom opakuje – Chodím, hľadám vyvolá ďalšieho žiaka. Diskutujeme o rôznorodosti vianočných zvykov rôznych regiónov, národov a národností. Porovnávame ich vianočné zvyky s tými našimi. Diskutujeme o potrebe zachovávať vianočné zvyky. Skupinová práca 1. Nakreslite znaky <i>Vianoc</i>. 2. Vymyslite darček pre našu triedu. 3. Zaspievajte koledu

ZÁVEREČNÁ ČASŤ	Zhrnutie a krátke opakovanie učiva: <i>Čo sme sa dnes naučili?</i> <i>Zaspievame si spoločne koledu.</i> Vyhodnotenie aktivity a správanie žiakov: najprv sa vyhodnocuje trieda ako celok, udelenie pochvaly jednotlivcom, povzbudenie do ďalšej práce. Domáca úloha: Deti si vyžrebujú meno spolužiaka, ktorému pripravia doma darček. Na vianočnej besiedke si ho spolužiak nájde pod stromčekom.
-----------------------	---

Príloha F Príprava na vyučovaciu hodinu

ZŠ ako miesto ožiovovania a zachovávanía regionálnych tradícií

Škola	Základná škola
Ročník	I.
Predmet	Telesná výchova
Tematický celok	Rytmická gymnastika a tanec
Téma	Poznať jednoduché ľudové hry a tance z regiónu
Typ hodiny	Kombinovaná hodina
Ciele	Vykonávanie pohybov so správnym držaním tela, v súlade s rytmom hudby, spevu
Medzipredmetové vzťahy	Slovenský jazyk, hudobná výchova, regionálna výchova
Metódy	Motivačná, slovná – výklad, vysvetľovanie, rozhovor, praktické riešenie úloh, fixačná metóda
Formy	Hromadná, skupinová, individuálna, didaktická hra
Zásady	Názornosti, primeranosti, postupnosti, individuálneho prístupu
Pomôcky	CD prehrávač, CD FS Radosť, Trenčiansky kroy
ŠTRUKTÚRA HODINY	
ÚVODNÁ ČASŤ	Oboznamovanie žiakov s cieľom a úlohami vyučovacej hodiny. Oboznámenie detí s folklórnym súborom Radosť – krátka ukážka piesní
HLAVNÁ ČASŤ	<i>Motivácia</i> – hry kedysi a hry dnes. Zahráme sa známu ľudovú hru Húsky, húsky podte domov – rozhriatie Nácvik nového ľudového tanca: Zasadil som čerešničky. (Pieseň sme sa naučili na hodine HUV.) Chlapci s dievčatami vytvoria dvojice stojace oproti sebe držiace sa za pravú ruku. Na prvé takty piesne prekladajú pravú nohu cez ľavú z boka na bok a špičkou nohy sa dotýkajú zeme. V druhej časti prvej slohy nastáva výmena nôh a rúk. Na refrén sa dievčatá vrtia na mieste a chlapci im tieskajú do rytmu. Druhá sloha sa tancuje ako prvá. Pohybová hra so spevom: Čížiček vtáčik maličký – upokojenie.
ZÁVEREČNÁ ČASŤ	Vyhodnotenie aktivity a správanie žiakov: najprv sa vyhodnocuje trieda ako celok, udelenie pochvaly jednotlivcom, povzbudenie do ďalšej práce. Domácej úloha: Deti zatancujú tanec doma rodičom, súrodencom.

Názov:	Regionálna výchova v primárnom vzdelávaní 2
Autor:	Mgr. Andrea Makišová
Recenzenti:	PaedDr. Dagmar Koštrnová Mgr. Lucia Benešová
Vydavateľ:	Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Odborná redaktorka:	Mgr. Sylvia Laczová
Grafická úprava:	Ing. Monika Chovancová
Vydanie:	1.
Rok vydania:	2013
Počet strán:	56
ISBN	978-80-8052-505-7